

Agnes, by Minna Canth

The Project Gutenberg eBook of Agnes, by Minna Canth This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

Title: Agnes

Author: Minna Canth

Release Date: December 18, 2003 [EBook #10492]

Language: Finnish

Character set encoding: ISO-8859-1

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK AGNES ***

Produced by Esa Toivonen and Tapio Riikonen

AGNES

Kirj.

Minna Canth

1892

I

Hän oli minun ihanteeni koulussa. Tunnilla saatoin välistä unohtua häntä katselemaan niin, etten tiennyt mistä puhekaan oli, kun äkkiarvaamatta sain kysymyksen. Sävähdin punaiseksi silloin, en osannut vastata, sain opettajalta moittivan katseen ja muistin sitten jonkun aikaa kiinnittää huomioni häneen.

Agnesin silmiä minä varsinkin ihailin. Ne olivat suuret, ovaalin muotoiset ja ruskeat. Pitkät, mustat ripset niitä varjostivat. Katse oli syvä, hiukan haaveileva; siinä somasti kuvastui hienojen tunteiden pienimmätkin väreet ja vaihtelut.

Hänen silmissään oli aina sielua ja eloisuutta. Ei niitä koskaan tavannut uupuneina tai lamassa, niinkuin minun ja muiden tyttöjen usein olivat. Senpä vuoksi ei häntä väsynytäkään katselemasta ja ihailemasta.

Ja toden totta, kaunis hän oli! Hiviö mehevä ja valkoinen, sametin hienoilla poskilla heleä puna. Otsan kuuleata puhtautta korottivat mustan kiiltävät hiuskiemurat ja valkeata niskaa vasten tekivät samoin nuoristeilevät palmikot värillisenä vastakohtana erittäin hyvän vaikutuksen.

Mitä olisi kuitenkin kauneus yksin merkinnyt, mutta kun sen ohessa koko hänen olentonsa oli täynnä hempeää, viehättävää suloutta, jok'ainoa liike pehmeä ja sulava, ruumiin asento luonteava, käynti norja ja kevyt. Ei ollut kukaan hänen vertaisensa, ei sinne päinkään.

Mutta en minä häntä ainoastaan näiden ulkonaisten ominaisuuksien tähden ihailnut. Pian kaiketi niihin olisi kyllästynytkin, jos hän sisällisesti olisi ollut ontto ja tyhjä, niinkuin kaunottarien useimmiten sanotaan olevan. Mutta Agnes oli siinäkin meitä kaikkia etevämpi. Hänen ajatuskykynsä oli selvä ja nerokas, hänen luonteensa viattoman puhdas, hänen halunsa kehitykseen ja hyvään ylipään palava. Minusta oli mahdoton ajatellakaan, että hän saattaisi erehtyä tai tehdä jotain moittittavaa. Jos milloin olin kahden vaiheella enkä oikein ymmärtänyt, mikä oli oikein, mikä väärin, kysyin aina itseltäni: kuinka menettelisi Agnes tässä tapauksessa? Ja sitten tein niinkuin tiesin, että hän tekisi.

Enemmän minuun vaikutti Agnesin äänetön moite, kuin mikään opettajan määräämä rangaistus. Muistanpa vielä eräänkin tapauksen.

Olimme tulleet aamulla liian aikaiseen kouluun. Kello oli vasta puoli yhdeksän, ja yhdeksältä tunti alkoi.

--Liisi, lähtään kävelemään, ehdotti Fanny, jonka halu tavallisesti oli kaikkeen säädyttömyyteen ja vallattomuuteen.

Minä olin heti valmis ja Annan saimme houkutelluksi mukaan.

Kävelimme jotenkin pitkälle, kappaleen matkaa tulliportista ulos. Nauroimme, pakisimme ja taas nauroimme. Ei ollut juuri mitään naurun aihetta, mutta sisällisen ilon ja elämänhalun täytyi jollakin tavalla puhjeta ilmoille. Ja tietysti unohdimme sekä ajan kulun että koulun.

Tuli puukuorma vastaan.

--Hyvä isäntä, ottakaa meitä hevoseen, me olemme niin väsyneitä, rukoili Fanny oikein surkealla äänellä.

--Niin, ottakaa meidät tuonne kuorman päälle, emme me paljoa paina.

Hän seisahutti ja katseli meitä hymyillen.

--Ettäkö te sitten pysyisitte siellä?

--Kyllä me pysymme.

--No, nouskaahan koetteeksi.

Ylös kapusimme yks' kaks', ja tyytyväisinä kökötimme korkeudessamme, halkojen päällä.

Taivas, kuinka se oli hauskaa!

--Ajammeko näin kaupungin läpi?

--Ajamme.

--Voi, mutta uskallammeko? kysyi Anna.

--Mekö emme uskaltaisi? Fanny heitti uhkarohkeasti päätänsä taakse.

--Tietysti uskallamme, vakuutin minä.

Hevonen astui käyden kaupungin katuja, ihmiset katsoivat meihin kuin kummaan, mutta me pysyimme ylhäisessä asemassamme ja heitimme heihin ylpeitä silmäyksiä.

--Mihinkä sitä ajetaan? kysyi mies.

--Rouvasväen koululle.

--Missä se on?

--Keltainen talo torin laidassa.

Hän siis aikoi kyyditä meidät koululle saakka.

--Mitähän tytöt sanovat, kun näkevät meidän ajavan puukuormalla kouluun? Eivätköhän ihmettele?

Me nauraa tirsкуttelimme, mutta koulun kohdalla koetimme näyttää vakavilta. Emme olleet tietääksemmekään, että tällainen kulku oli outoa.

Jo olimme ikkunain kohdalla. Siellä oli merkillisen hiljaista sisällä. Heitimme syrjäkatseen sinnepäin. Taivas--he istuivat jo tunnilla!

Ylpeys katosi ja ilo kerrassa hävisi kasvoilta.

--Mitä nyt teemme? Kuinka uskallamme mennä sisään? Ja mitä sanomme? Kuka menee ensiksi?

Hevonen oli seisahnut portille. Surkeasti nolostuneina kapusimme alas, emme muistaneet edes kiittääkään ystävällistä ajuriamme.

--Niin, kuka menee ensimmäisenä luokalle?

Fanny heitti päätään taakse, tempasi oven auki ja astui sisään. Minä seurasin, vaikka en täysin yhtä uljaana. Anna sitten kolmantena, koko lailla meitä arempana.

Yleinen huomio kääntyi meihin, jok'ainoa silmä meitä seurasi siellä, missä koetimme sävyisästi pujottautua paikoillemme.

Sitten alkoi heti kohta ankara tutkinto, jonka jälkeen tuomio lankesi. Tunnin aresti--niin kuului päätös. Tunnin aresti? Pyh--mitä me siitä. Mielellään sen kärsisi tuommoisen hauskan seikkailun jälkeen. Välitunti kun alkoi, emme enää olleet millämmekään koko rangaistuksesta.

--Tytöt kokoontuivat ympärillemme.

--Mistä asti te ajoitte puukuormalla?

--Sieltä aina Kotkankallion luota.

--Hyvänen aika! Ja kaupungin läpi?

--Tietysti.

--Jess' siunatkoon. Eikö tullut vastaanne ketään?

--Tuli toki montakin. Piispa esimerkiksi.

--Jumala! Ja hän näki teidät?

--Näki tietysti. Mutta me emme olleet häntä huomaavinamme.

--Ajatelkaas!

--Niin, ajatelkaas!

He katsoivat toisiinsa ja katsoivat meihin, silmät suurina. Meitä ihmeteltiin. Ja mekös siitä mielissämme.

Kilvan aloimme kerskailla uskaliaisuudestamme. Ihmiset olivat rientäneet ikkunoihin meitä katsomaan, vastaan tulijat pysähtyivät kaduilla, mutta me vaan emme välittäneet! Semmoista seikkailua ei vielä ikinä ollut kenellekään tapahtunut, emmekä me sitä milloinkaan maailmassa unohtaisi. Niin se oli hauskaa, ja kun kuorma vielä oli niin tavattoman korkea, siinä vissiinkin oli kokonainen syli halkoja, vähintään! Eikä sitä joka tyttö olisi uskaltanut tehdä, tuskinpa yksikään koko koulussa, paitsi meitä kolmea.

Olimme niin olevinamme, ettei vähä mitään. Tytöt ympärillämme eivät lakanneet kummastelemasta, ja kovasti olimme nousseet arvossa, sen selvään näki heidän kasvoistaan.

Agnes istui syrjempänä, kuunteli ja oli ääneti. Silmäni osuivat häneen. Hän käänsi verkalleen päänsä pois, mutta minä kumminkin vilaukselta sain kiinni hänen katseestaan. Ja siinä minulle kyllyksi. Se oli kuin kylmää vettä niskaani.

En kerskaillut enää enkä nauranut. Häpeissäni vetäännyin parvesta loitommalle ja kävin istumaan. Agnes paheksui tekoamme--! Ja nyt minäkin heti ymmärsin, kuinka peräti typerästi olimme käyttäytyneet. Aivan kuin vallattomat poikanulikat. Oliko koskaan nähty tai kuultu tyttöjen tuolla tavalla ajelevan puukuormien päällä? Agnes ei millään ehdolla olisi sitä tehnyt. Miksi olimme niin hurjia, miksi emme ajatelleet paremmin! Nyt ehkä koko koulu joutui huonoon maineesen meidän tähtemme. Tunsin itseni kovin onnettomaksi.

Fanny siellä yhä kehisteli ja tytöt yhä ihmettelivät. Se alkoi minua vaivata, oikein leikkasi korvia heidän ilonsa.

Agnes selaili kirjaansa, hän ei viitsinyt enää kuunnella. Kuinkahan olimmekaan alentuneet hänen silmissään! Minua ihan jo itketti.

En uskaltanut mennä Agnesia lähellekään. Hän näytti niin vakavalta. Voisiko hän koskaan unhottaa tämän tapauksen? Vai pitäisikö hän minusta nyt kaiken ikänsä huonon ajatuksen? Se pelko minua vaivasi kuin painajainen pitkät ajat vielä jälkeenkänpäin.

En uskaltanut ottaa asiasta tarkempaa selkoa, sillä minä aina kovasti ujostelin Agnesia; en milloinkaan voinut puhutella häntä vapaasti ja avonaisesti niinkuin muita toveria, pysyttelin mieluummin vähän loitompana, tai, jos lähelle satuin niin vaikenin. Eikä meistä kukaan saanut ylpeillä siitä, että olisi päässyt Agnesin erityiseksi ystäväksi, semmoiseksi, jolle hän sydämensä salaisuudet olisi uskonut. Lieneekö niitä Agnesilla ollutkaan. Meillä muilla oli jokaisella lemmikkinsä, toisilla oli ollut jo useitakin; mutta Agnes ei semmoisista milloinkaan puhunut. Moni lyseolainen oli pakahtua rakkaudesta häneen, sen kyllä tiesimme, vaan ei heistä kukaan saanut pienintäkään suosion merkkiä. Eivätkä he liioin rohjenneet lähestyä, kaukaa vaan ihailivat ja tuskinpa otti Agnes heidän tunteitaan ollenkaan huomioon.

--Rakastuukohan Agnes milloinkaan? tuumailimme useasti keskenämme. Ja kehen? Kuka on se onnellinen? Löytyykö yhtä ainoata miestä, joka olisi kyllin arvokas hänelle?

Me puolestamme sitä suuresti epäilimme. Sillä hänen vertaistaan ei voinut olla koko maailmassa, ei miestä eikä naista.

Se kuva, joka Agnesista näiltä ajoilta jäi mieleeni, on vielä nytkin niin täydellinen, etten siinä pienintäkään virhettä tai puutetta näe. Usein sanon itselleni: se on vaan siitä syystä, että katselin häntä viisitoista vuotiaan kritiikittömällä silmillä, nyt jos saisin hänet semmoisena uudelleen eteeni, niin käsittäisin hänet ehkä vallan toisella tavalla.

Mutta sitten muistan taas, että emmehän me nuoret yksin häntä näin rajattomasti ihailleet, opettajat ja opettajattaret tekivät sitä varmaan yhtä suuressa määrässä. Eivät he tosin meille mitään sanoneet, mutta näimmehän sen selvästi kaikesta, heidän silmistään ja koko olennostaan, kun he häntä puhuttelivat, jopa siitä äänestäkin, jolla hänen nimensä lausuiivat tunnilla kysymystä tehdessä.

Paria vuotta ennen meitä hän erosi koulusta, jatkaakseen opintojaan Helsingissä. Muutamia kirjeitä saimme häneltä ensimmäisenä vuonna, toisena emme enää ainoatakaan. Emmekä sitä ihmetelleet. Mitäpä hän meitä muistelisi, vähäpätöisiä tyttöhepakoita, taikka meidän pientä, mitätöntä kouluamme. Helsingissä hän oli tullut kehittyneempiin oloihin ja intelligentimpiin piireihin, joihin hän paremmin soveltui. Hyvin hän siellä viihtyi niin hän oli meille kirjoittanut. Ja olihan se luonnollista. Ei hän meitä kaivannut, eikä sopinut meidän sitä paheksia....

Emme kuulleet moneen vuoteen Agnesista mitään. Olimme lopettaneet koulun, olimme hajaantuneet sinne, tänne. Muutamia harvoja oli enää jäljellä entisessä koulukaupungissa.

Kerran meitä kumminkin vielä kokoontui yhteen suuri joukko. Se oli silloin, kun minä olin morsiamena ja vietin häitä. Fannykin oli tullut aina Helsingistä saakka, jossa hän siihen aikaan oleskeli. Ja hän se tiesi kertoa Agnesista.

--Oletteko kuulleet jotain eriskummallisen merkillistä Agnesista? hän kysyi kesken kaikkea, entisistä kouluseikoista puhellessamme.

--Mitä, sano, mitä?

--Hän on mennyt Pietariin, eräälle äärettömän rikkaalle ruhtinattarelle seuranaiseksi.

--Agnes!/? Agnes Pietariin, seuranaiseksi? Eihän toki! Seuranaiseksi!

--Niin, mutta ajatelkaa, ruhtinattarelle, sehän on jotain vallan toista, kuin muu tavallinen seurainen.

--Jos kohta! Seuranainen kumminkin ja sitten vielä--Pietarissa.

--Kuinka te olette typeriä ja pikkumaisia, nuhteli meitä Fanny. Viitsinkö kertoakaan enempää, koska ette näy ymmärtävän mitään.

--Kerro nyt sentään.

--No, kuulkaahan sitten. Ruhtinatar on vienyt hänet mukanaan kaikkiin Pietarin hienoimpiin ja ylhäisimpiin piireihin, yksin hoviinkin. Agnes on kirjoittanut sieltä, että hän on kuin huumeessa, rientää yhdestä huvista toiseen, tuskin ennättää selvitä välillä. Hänelle kun se kaikki vielä on niin outoa, täydellistä satumaailmaa.

Nyt jäämme sanattomiksi.

--Te tietysti ette voi kuvailakaan semmoista suuren maailman elämää?

--Emmehän me oikein voineet, täytyi se myöntää.

--Tanssiaisia, niin komeita, ettette semmoisia ole unissakaan nähneet, oopperoita, balettia, teatteria, konserttia, loistavia pukuja, hienointa salonki-elämää ja niin pois päin.

Me kuuntelimme ja ihmettelimme.

--Mutta tyydyttääköhän se Agnesia ajan pitkään, kysyin vihdoon minä hiukan epäillen.

--Josko se tyydyttää? Mikä sitten tyydyttäisi? Tietysti se tyydyttää. No, ja täytyyhän myöntää, että Agnes olikin kuin luotu suureen maailmaan. Siellä hän tulee herättämään huomiota. Ettekö usko?

Uskoimmehan me. Ja varmat olimme siitä, että häneen kaikki ylhäiset herrat, paronit, kreivit, ruhtinaat ja muut semmoiset hurjasti rakastuisivat.

Mutta hän, Agnes itse? Kehenkä hän rakastuisi?

Niin, kehen Agnes rakastuisi ja kenen omaksi hän tulisi? Siinä kysymys, johon emme vastausta saaneet.

II

Viisi vuotta olin ollut naimisissa. Minulla oli kolme pientä lasta, niiden hoidossa kului aikani, etten maailmasta juuri mitään tietänyt. Entisiä koulutoveria en häittäni jälkeen enää ollut tavannut. Monasti heitä itsekseni muistelin ja ajattelin, että pitäisipä joskus kirjoittaa edes Fannylle, häneltä ehkä saisi tietää jotain toisistakin. Mutta se jäi jäämistään, en tullut kirjoittaneeksi.

Lukuvuosi oli loppunut kouluissa, kesäloma alkoi. Silloin vietettiin kaupungissamme suurenmoista laulujuhlaa, johon kokoontui lauluja soittokuntia läheltä ja kaukaa sekä muita ihmisiä lukuisat määrät joka haaralta maata.

Minäkin koetin ottaa siihen osaa niin paljon kuin suinkin voin. Vuorottelin palvelijani kanssa, sillä toisen meistä kumminkin täytyi aina olla kotona lasten luona. Täytyipä välistä molempienkin.

Myöhäsenlaiseen pääsin juhlan ensimmäisenä päivänä kentälle, jossa laulu- ja soitto-ohjelma jo oli alkanut. Liehuvat liput, viheriät köynnökset ja kirjavat kukat, joilla kartanotkin olivat koristetut, saivat jo tiellä kaikki pienet, kotoiset arkihuolet haihtumaan mielestäni. Ja mitä enemmän laulukenttää lähenin, sitä valtavampi oli juhlan vaikutus. Mahtavat sävelet kaikuivat kauvas vastaani. Ilma oli mitä herttaisain, aurinko paistoi kirkkaasti, järvi kimalteli, puut olivat täydessä lehdessä ja pilvetön taivas kaareutui tumman sinisenä ylös korkeuteen. Juhlapukuisia ihmisiä riensi ohitseni; he olivat myöhästyneet samoin kuin minä.

Torvisoiton säästyksellä laulettiin parastaikaa "Jumal' on linnam'", kun saavuin paikalle. Avara musiikkilava vastaisella puolella kenttää oli täpötäynnään laulu- ja soitto-kuntien jäseniä, jotka kaikki olivat yhtyneet yleiseen, suureen kööriin. Voimakas äänivirta aaltoili yli äärettömän ihmispaljouden. Minä pysähdyin kuuntelemaan, ja sydämeni nousi tulvilleen hartaita juhlatunteita. Yleinen kansallinen innostus valtasi minut niinkuin muutkin.

Virren loputtua tuli loma-aika. Laulajat ja soittajat astuivat lavalta alas ja yleisössä ilmestyi vähän liikettä, vaikka useimmat jäivät istumaan paikoilleen.

Katselin ympärilleni, vaan en nähnyt ainoatakaan tuttua. Outoja kasvoja vaan kaikkialla.

Silmäni luistivat parvesta toiseen, mutta kiintyivät vihdoin eräisen naiseen, joka seisoj syrjässä, hiukan loitompana, pari, kolme herraa ympärillään, nähtävästi hänen ihailijoitaan.

Hän ehdottomasti eroittui kaikista muista, sekä näkönsä, ryhtinsä että pukunsa puolesta. Lumivalkoinen beduini riippui hartioilta alas helmoihin saakka, lainehtien vapaasti ja somasti ympäri vartaloa, jonka komeutta se ainoastaan verhosi, ei peittänyt. Tuo keveä, sirotekoinen hattu pitkine, taaksepäin antautuvine työhtöineen istui huolettomasti päässä ja alta puikehtelivat tummat kiharat aivan kuin sattumalta esiin. Stiilinen hän oli kiireestä kantapähän, seisoessaan siinä suorana ja arvokkaana. Mutta samalla ilmestyi tuossa tavassa, jolla hän kallisti päätään taakse, noissa kohotetuissa olkapäissä ja koko hänen asennossaan suurta itsetietoisuutta ylimielisyyttä ja ylpeyttä. En voinut olla häntä ihmettelemättä ja ihailematta. Olivathan muutkin naiset panneet parasta päällensä täksi päiväksi, mutta heistä liian selvään näkyi, että olivat harvinaispuvussa ja tunsivat itsensä siinä hiukan vieraiksi. Hän siihen sijaan kantoi aistikasta ja hienoa pukuaan semmoisella tottumuksella ja huolettomuudella, että heti huomasi kuinka kotiutunut hän siinä oli.

--Kukahen lienee tuo nainen? Onko hän suomalainen? kysyin itseltäni.

Ja siihen johtopäätökseen tulin, että jos hän olikin suomalainen, niin ei hän ainakaan ollut meikäläisiä, keskisäädyn naisia, vaan luultavasti sitten joku ylhäisimmistä piireistä, joka sen ohessa paljon oli oleskellut ulkomailla suurissa maailman kaupungeissa. Mutta kuinka oli hän eksynyt tänne? Eiväthän senlaiset tavallisesti ota osaa meidän kansallisiin juhliimme. Mitenkä ja mistä syystä on tämä antanut itsensä niin alas? Vai olisiko hän jonkun ihmeen kautta tullut toisenlaiseksi mielenlaadultaan kuin muut hänen vertaisensa?

Koetin lukea vastausta kysymyksiini hänen kasvoistaan, vaan en päässyt selville. Hän nauroi ja puheli, ei näyttänyt suuresti välittävän laulusta, joka taaskin oli alkanut.

Älysin, että minunkin huomioni tahtoi kääntyä häneen niin, etten oikein tarkasti voinut ohjelmaa seurata. Koetin katsoa muuanne ja väistyin lähemmäksi lavaa, kuuntelemaan juhlapuhetta. Se oli lämmin, isänmaallinen ja innostuttava. Eipä aikaakaan, niin äskeinen kaunottareni jo täydellisesti haihtui mielestäni. Olin pelkkänä korvana ja puheen loputtua yhdyin kaikesta voimastani yleisön kaikuvaan "eläköön" huutoon isänmaalle. Enkö liene näyttänyt hiukan koomilliselta, sillä minä viuhdoin käsivarsillani ja huusin mukaan niin paljon kuin jaksoin, en muistanut ensinkään, ettei se ollut naisellista eikä esteetillistä. Veri oli noussut minulla aina otsaan saakka ja ääneni sortunut käheäksi, kun yhdeksäs ja viimeinen "eläköön" oli kajahtanut.

Kuulin samassa, kuinka joku selkäni takana lausui nimeäni.

Käännyn päin ja olin vähällä pyörtyä hämmästyksestä. Siinähan tuo komea, outo nainen nyt seisoikin ja katseli hymyillen minua säikähtynyttä poloista.

--Tunnetko minua, Liisi?

Otin askeleen tai pari taaksepäin.

--En ikipäivinä minä sinua tunne--arvelin mielessäni.

Mutta samalla minulle selveni.

--Agnes!

Hän ojensi kätensä ja minä tartuin siihen iloisella riemulla, vaikka ujous heti kohta alkoi vaivata.

Hän oli niin ylevä, niin arvokas ja hieno, minä taas kuin mikähän tallukka hänen rinnallaan. Ei vielä ikipäivinä ollut oma mitättömyyteni niin silmiin pistävä ja niin kiusallinen kuin sillä hetkellä. Olisinpa melkein suonut olleeni tuhansien virstojen päässä.

Koetin rohkaista mieltäni.

--Sepä kovasti hauskaa.... En yrittänyt tuntea.... Milloin sinä olet tullut?

Kuinka hän mahtaa pitää minua tyhmän kankeana ja pöllömäisenä, ajattelin sen ohessa itsekseni.

Eikä hän sitten edes puhunut, ei vastannut kysymykseenikään hymyili vaan ja katseli.

--Sinä varmaan heti tunsit minut? sanoin vielä puheen jatkoksi.

--Hetä, hän vastasi, heti, kun vaan näin.

Mitä ihmettä hän niin hymyili? Vai oliko se hänen tapansa? Aloin tuntea itseni yhä enemmän vaivaantuneeksi, mutta en tahtonut antaa hänen sitä huomata.

--Tiesit kai minun täällä asuvan. Helppohan oli silloin tuntea.

--Olisin tuntenut sinut missä hyvänsä, varsinkin, jos olisin nähnyt sinut noin innoissasi kuin äsken.

--Niin ... vai niin.... Olin hirveästi hämilläni, sillä nyt ymmärsin jo, miksi hän oli naurussa suin.

--Sinä olet sama, aivan sama Liisi, kuin ennenkin.

--Niin--tietysti sama--miksikäs olisin muuttunut? sopertelin siinä puolustuksekseni.

--Koulussakaan ei kukaan joutunut juhlatiloissa niin haltioihinsa kuin sinä.

Minä loin silmäni häneen ja ääneni oli hiukan varmempi entisestään kun kysyin:

--Etkö sinä, Agnes, sitten ollenkaan innostunut äsken?

--Innostunut? Mistä?

--Rakkaudesta isänmaahan.

--Jonkako herätti tuo puhe?

Hän nauroi ääneen.

--Ei, minä en todella innostunut siitä, en vähääkään.

--Mutta olihan se erinomaisen kaunis puhe?

Hän kohautti olkapäitään, kasvoissa ilmeni osaksi säälivää, osaksi ivallista ylenkatsetta.

--Lapsellista....

--Sinä ehkä et innostu helposti mistään?

--En. Minusta kaikki semmoinen on vaan pelkkää naivisuutta.

Jäin sanattomaksi. Nuoko minun parhaimmat, pyhimät tunteeni--pelkkää naivisuutta, jolle kehittyneet ihmiset pilkkallisesti nauroivat?

Käänsin silmäni pois. Minua sekä harmitti että hävetti. Vaistomaisesti olisin tahtonut häntä vastustaa, mutta se kait oli vaan loukattua itserakkautta. Tiesinhän entisestään, että Agnes jo koulussakin oli minua etevämpi ja älykkäämpi, mitä sitten nyt, kun hän oli matkustellut ja vuosikausia oleskellut suuressa maailmassa. Vapaasti oli hän saanut edistyä ja laajentaa näköpiiriään, sillä välin kuin minä elelin pikkukaupungin tukehuttavassa ilmassa ja jäin auttamattomasti jäljelle.

Agnes keskeytti mietteeni.

--Sinä kuulut olevan naimisissa? hän kysyi.

--Olen.

--Mikä sinun nimesi nyt onkaan? Liisi--?

--Reijola.

--Aivan oikein. Liisi Reijola. Miehesi on--?

--Asijoitsia.

--Niin, niin--olenhan sen kuullut. Minä en ole muuttanut nimeä. Olen yhä edelleen Agnes Werther. Noo, sinulla tietysti on lapsiakin. Kuinka monta?

--Kolme.

--Ooh! Poikiako ovat vai tyttöjä?

--Kaksi tyttöä, yksi poika. Antti on vanhin, hän on jo täyttänyt neljä vuotta. Et usko, kuinka hän on viisas, puhelee ja kyselee ihan kaikkea, ettei saa muuta tehdä kuin selvittää--

Mieleni kerrassa virkistyi, kun pääsin puhumaan lapsista.

--Anttiko hänen on nimensä! Miksi juuri Antti?

--Kun se on niin puhtaasti suomalainen nimi. Ja kun miehenikin on Antti.

--Ahaa,--ymmärrän, nimi täytyy olla ennen kaikkea suomalainen. No, ja tytöt? Heistä toinen arvatenkin on Kaisu ja toinen Liisu?

--Etpäs nyt arvannut oikein, nauroin minä, vaikka kyllä hoksasin pilkallisuuden hänen sanoissaan. Vanhempi tyttöni on Aino ja nuorempi Lyyli. Hän on vasta seitsemän kuukauden, mutta osaa jo sanoa "isä" ja "äiti"--ei ihan selvään vielä, vaan sinne päin kumminkin: "itä", "äätä" siitä tulee--mutta "pullaa" hän jo lausuu aivan puhtaasti.

Agnes kuunteli kertomustani ja naurahteli.

--Tietysti sinä tulet käymään luonani? kysyin.

--Kyllä.

--Sepä hauskaa. Milloinka sinulle sopii?

--Milloin hyvänsä. Tänä iltana, vaikka.

--Tervetuloa!

Joku naiskööri esiintyi lavalla, käännyin sitä kuuntelemaan. Mielestäni he lauloivat erinomaisesti ja minä innostuin paukuttamaan käsiäni niinkuin muutkin.

--Eivätkös laulaneet mainiosti? kysyin Agnesilta palatessani takaisin hänen luokseen, sillä huomaamattani olin taaskin väistynyt muutamia askeleita lavaa kohti.

--Eivätkös laulaneet mainiosti?

--Mainiosti?

Hän kohautti olkapäitään, nyrpisti kasvojaan ja pudisteli päätään.

--Oletko sinä milloinkaan kuullut edes keskinkertaista laulua, koska tuota pidät mainiona?

--Niin, vaan--, noloudessani en oikein tiennyt mitä sanoa--lauloivathan ne mielestäni puhtaasti ja reippaasti.

--Minä puolestani en voi nauttia muusta kuin hienosta, musikaalisesta laulusta. Tuommoiset karkeat, harjaantumattomat äänet oikein viiltävät korviani.

Mitäpä osasin siihen vastata? Minua loukkasi tosin hänen kylmä välinpitämättömyytensä ja se halveksiva tapa, jolla hän kaikkea arvosteli. Mutta toiselta puolen arvelin, että siihen ehkä oli luonnollinen syy. Hän oli tottunut näkemään ja kuulemaan niin paljon parempaa, ettei mikään täällä kestänyt vertailua. Saattoipa hänellä silti olla rakkautta isänmaahan ja kansalaisiinsa, mitä varten hän tänne muuten olisi tullut?

Herrat, joiden kanssa Agnesin ensin näin keskustelevan, olivat jääneet loitommaksi, luultavasti siinä tarkoituksessa, että rauhassa saisimme puhella. Mutta minä ymmärsin, että he ikävällä odottivat, milloin taaskin pääsisivät hänen seuraansa. Sanoin sen vuoksi jäähyväiset, varsinkin kun minulla muutenkin oli jo aika lähteä kotiin. Neuvoin asuntoni ja vakuutin vielä viimeiseksi, ettei hän vaan unohtaisi lupaustaan.

III

Kotiin tultua oli palvelijallani jo aika kiire päivällistä valmistamaan. Sieppasin pois juhlapuvun päältäni ja laitoin itseni jokapäiväiseen asuun, ennenkuin otin lapset huostaani. Ehdinhän vielä muuttaa sitten illaksi, arvelin, sillä tässä vähän haalistuneessa, vanhassa pumpulileningissäni en toki olisi tahtonut Agnesille näyttääntyä.

Iltapäivällä oli Marin vuoro mennä juhlaan. Toivoin, että hän sieltä kyllä joutuisi takaisin ennen Agnesin tuloa. Mutta siinä meni aikaa, ennenkuin hän oli saanut ruuat korjatuiksi, astiat pestyiksi, kyökin lakaistuksi ja itsensä viimein puetuksi. Katsoin kelloa vähän väliä ja aloin jo tuskastua, sillä pelkäsin, että häneltä tällä tavoin menisi koko ilta kentällä ja mikä minut sitten pelastaisi? Agnes tietystikin vallan kauhistuisi, jos näkisi minut näin sidottuna.

Viimein Mari sitten kumminkin pääsi lähtemään ja minä jäin yksin kotiin lasten kanssa. Sain vaalia kaikkia kolmea yhtä haavaa, mutta sitä olin tehnyt monasti ennenkin. En siis ollut siitä millänikään, vaikka Lyyli oikein koetteli kärsivällisyyttäni äreydellään.

En ymmärtänyt, mikä lasta vaivasi, ei hänelle kelvannut leikkikalut, ei hän välittänyt kuvakirjoista, ei ruuasta, ei mistään. Kanniskelin häntä ympäri huoneesta huoneeseen, vein ikkunaan, näytin hevosia kadulla ja koetin viihdyttellä jos jollakin tavalla. Ei apua, hän vaan juonitteli.

Päälle päätteeksi toisetkin siellä riitelivät keskenään ja olivat pian aika kahakassa. Antti oli ryöstänyt Ainolta pienen tiukukellon, eikä tahtonut millään antaa sitä pois. Minä sen otin väkisten hänen kädestään, vaan siitä hän parkumaan ja Lyyli taas säikähdyksestä alkoi huutaa kahta kauheammin. Työnsin Antin kyökkiin ja suljin oven. Enkä ollut kuulevinani, vaikka hän siellä äyski ja potki lattiata kiukuissaan.

Minulla olikin täysi työ Lyylin kanssa, ennenkuin vihdoin sain hänet nukkumaan. Varoittelin Ainoa, ettei hän kilistelisi tiukuaan ja menin sitten katsomaan, mitä poika toimitteli kyökissä, sillä hän oli herennyt siellä yhtäkkiä epäiltävän hiljaiseksi.

Ja enkös arvannut! Pahan teossa hän tietysti oli. Lääräili vesikorvossa parastaikaa, oli kantanut sinne uunista poroja ja kastellut ja liannut sekä vaatteensa että kätensä ja silmänsä sen siivoisiksi, että oikein hirvitti katsoa. Jouduin epätoivoon ja harmistuin samalla. Olihan Antti jo iso poika, neljä vuotta täyttänyt, ei tuo ollut muuta kuin ilkeyttä ja vallattomuutta häneltä. Otin poikaa tukasta, mutta siitäkös hän parahti huutamaan, niin että korvat olivat haljeta. Ja samaan hätään kuulin jo Lyylinkin äänen viereisestä huoneesta. Minä sinne hyvää kyytiä. Näin Ainon seisovan kätkyen vieressä ja painelevan hänen poskeaan sormella.

--Ainoko herätti Lyylin? kysyin.

--Aino hejätti, kuului soperteleva vastaus.

--Hyi, kuinka Aino oli tuhma. Nyt ei äiti pidäkään Ainoa hyvänä.

Hän pani suunsa väärään ja katsoi silmät suurina minuun, että oliko se nyt täyttä totta.

--Niin, miksi Aino herätti Lyylin? Ei äiti huoli semmoisesta tytöstä.

--Ääää--ääää--

Sen siitä sain! Nyt he parkuivat kaikki kolme täyttä kurkkua.

--Hiljaa, olkaa hiljaa! Aino ei saa huutaa, Antti, äiti antaa vitsaa, ellet herkiä itkemästä. Nähkääs, Lyyli raukka oikein säikky teidän kirkumistanne. Voi, elkää nyt, hyvät lapset--!

Jo hyrähdin itsekin itkemään. Enkä kuullut, että etehisen ovi kävi, en liioin huomannut, että salissa joku liikkui. Vasta havahdin, kun komea, hieno nainen seisoikin kynnyksellä.

--Agnes!

--Hyvää iltaa!

Minä pyyhin silmiäni ja koetin tointua.

--Suo anteeksi, Agnes hyvä. Olen tällä haavaa yksinäni lasten kanssa. Mutta palvelijani tulee tuossa paikassa, tee hyvin ja istu odottamaan sinne saliin pikkuiseksi aikaa.

--Kyllä--elä anna häiritä itseäsi millään muotoa.

Hän vetäytyi takaisin. Lapset olivat ällistyneet outoa ilmausta ja unhottaneet huutamaisensa. Sain sillä tavoin hiukkaisen lomaa.

Katsahdin ympärilleni ja kauhistuin. Siinä seisoikin Antti mustana porosta ja märkänä, Ainon lelut olivat ympäri kammaria ja Lyylin likaiset rievut myöskin esillä, kun en äsken ehtinyt niitä korjata. Kaiken lisäksi olivat vielä vetäneet tuolit keskelle lattiata hevosilla ollessaan. Sanalla sanoen, koko huone oli ikävässä epäjärjestyksessä, ja lapset sen näköisiä! Päivän kuluessa olivat Aino ja Lyylikin nuhranneet vaatteensa, vaikka kohta eivät olleetkaan semmoisessa siivossa kuin Antti raukka.

Entä minä itse sitten? Vilkasin sivu mennen peiliin. Kyllä olin korea! Silmät turvoksissa, otsa hiessä, hiukset hassallaan ja leninki--? Agnesilla tuskin lienee ikänään ollut pumpulileninkiä päällä saati tänlaista vanhaa, ulospestyä!

Mitä mahtoi hän ajatella minusta? Ja mitä kodistani ylipäättään? Siellä hänellä oli aikaa nyt salissa tarkastella ja ihmetellä. Tietysti hänen silmiään loukkasi huonekalujen ja koko asumuksemme yksinkertaisuus, hän, joka oli tottunut näkemään hienon maailman rikkautta ja loistavaa ylellisyyttä.

En ymmärtänyt mitä tehdä. Toista tuntia oli palvelijani vasta ollut ulkona, ei hän sieltä vielä hetikään palaisi. Lyyliä täytyi pitää sylissä, hän parahti heti itkemään, kun koetin laskea pois käsistäni. En päässyt edes muuttamaan Antille toisia vaatteita.

Ja taaskin he siinä alkoivat marista. Kuiskaamalla koetin heitä viihdyttellä.

--Elkää, hyvät lapset, itkekö, vieras täti kuulee. Olkaa kilttiä, äiti antaa sokuria.

Mieheni oli tosin kiven kovaan kieltänyt sokurin antamisen, mutta sitäkösi siinä hädissäni jouduin ajattelemaan. Olin juuri jakelemassa heille sokuripalasia, kun hän kyökin kautta tuli kotiin.

--Joko sinä taas annat heille sokuria? hän heti alkoi nuhdella.

--Niin--kun itkevät, sopertelin minä puolustukseksi.

--Itkevät? Eikö sitä muulla keinoin voi estää?

Hän väänsi sokurit pois heidän käsistään, mutta, ah voi, mikä elämä siitä nousi! Kolmiääninen huuto

semmoinen, että olisi luullut henkeä vähintään viettävän.

--Hiljaa, hiljaa, hyvät lapset, voi, Antti, mene sisään sinä pitämään seuraa Agnesille, joka on siellä yksinään salissa. Antti, etkös herkiä, suuri poika ja Aino samoin, äiti antaa teille vitsaa, Lyyli kulta, elä itke pienein, elä--mene nyt sisään, Antti, pian, minä olen ihan hukassa--

Näin puhelin tuskissani ja hyssyttelin Lyyliä käsivarsillani. Antti seisoj vielä siinä, hän ei oikein tajunnut.

--Mitä--? Onko Agnes--onko neiti Werther jo tullut.

--On, on,--mene pian. En tiedä, mikä minut pelastaa, Marikin on ulkona.

--Ja lapset tuommoisina--? Kuinka taivaan nimessä sinä olet näin hullusti asettanut?

--Niin, no--mene nyt, Antti kulta, elä kysele.

Hän menikin, mutta näytti tyytymättömältä. Eihän tämä hauskaa ollut minustakaan, käsivarret olivat katketa raskasta tyttöä hyssytellessäni ja mieleni oli hirveästi paha siitä, että Agnesin piti sattua juuri tätä surkeutta näkemään. Ei hän ilmahkaan olisi saanut erinomaisen korkeata käsitystä elämästäni ja kotioloistani, niinkuin hän tuntui halveksivan kaikkea porvarillisuutta ja jokapäiväisyyttä,--mitä sitten nyt! Ja Antin tyytymätön katse pani harmini nousemaan kukkuroilleen.

--Katsopa tuonne, Lyyli, katso koiraa kadulla!

--Oliko kenties minun syyni, ettei koti ollut semmoisessa kunnossa, että siinä minä hetkenä hyvänsä sopi ottaa hienoja maailman naisia vastaan? Ei pitäisi miehenkään vaatia mahdottomia vaimoltaan, silloin kuin hänellä on kolme lasta ja yksi ainoa palvelija. Ei voi kukaan olla salonki-nainen ja lasten hoitaja samalla. Joko toinen, taikka toinen.

--Hiljaa, Antti, elä edes noin pahalla äänellä kiru.

--Mutta Antin olisi juuri pitänyt saada tuommoinen hieno ja vaativainen salonki-nukke vaimokseen. Silloin hän olisi nähnyt. Kuinkahan kauvan tuota olisi kestänyt, ennenkuin konkurssi olisi ollut edessä.

Näin yltyivät ajatukset päässäni sillä välin kuin viihdyttelin pienintä sylissäni ja koetin sanoilla hillitä toisten huutoa. Ja siihen päätökseen tulin, ettei mieheni ollenkaan osannut panna arvoa työlleni, vielä vähemmän, että hän milloinkaan olisi minua auttanut, vaikka olisi kuormani ollut kuinka raskas.

Eikä kuulunut sitä Mariitakaan. Nyt hän oli jo viipynyt lähes kaksi tuntia. Hermoni ärtyivät, tunsin niiden levottomuuden aina sormieni päihin saakka.

Mitä tehdä--?

Äkkiä iski päähäni neuvo. Olihan minulla hyvä naapuri, rouva Hartman, joka monta kertaa ennenkin oli minua auttanut.

Varoitin vielä viimeiseksi vanhempia lapsia olemaan siivolla ja lupasin tulla heti takaisin. Lyylin vein mukaanani.

Antti ällistyi katsomaan ja herkesi huutamasta. Luuli varmaan minun menevän vitsaa hakemaan.

Onneksi sattui rouva Hartman olemaan kotona. Kiirein sanoin selitin hänelle, missä pulassa olin, ja heti oli

hän valmis tulemaan avukseni.

Nyt olin kuin turvan takana. Rouva Hartman otti Lyylin ja minä pääsin muuttamaan toisia vaatteita Antille sekä ottamaan itsekin juhlapuvun takaisin päälleni.

Salista kuului kaiken aikaa erinomaisen vilkasta puhetta, ja se minua rauhoitti. Eivät ehkä minua niin suuresti kaivanneetkaan. Ja kohtahan sinne nyt pääsin.

Lapset olivat tyyntyneet, ja alkoivat kääntää huomionsa leikkikaluihin, Mari palasi kotiin. Pääsin siitä taaskin selvenemään onneksi ja tulin samassa paremmalle tuulelle.

Olin valmis menemään sisään ja pyysin rouva Hartmania sinne myöskin, sillä Mari jo otti Lyylin huostaansa.

Mutta hän kieltäytyi.

--En minä tule, en osaa olla semmoisten hienojen parissa, hän sanoi ja läksi pois.

Aivan oikein! Ei oltu minua pahasti kaivattu, koska tuskin huomasivat, kun sisään tulin, niin kiinni he olivat keskustelussaan.

Puhuivat musiikista. Agnes ihaili oopperaa. Se ei ollut yksipuolinen, siinä yhtyivät useammat taiteet, baletti, musiikki ja runous, harmoonilliseksi kokonaisuudeksi. Aaria oli musiikin korkein kukoistus, se oli sävelten sävel, joka suloisesti hiveli korvaa ja sai tunteet ja mielikuvituksen eleille.

Antti vastusti häntä. Oopperan aika on ollut ja mennyt. Eikä se ollut mikään onnistunut taiteiden yhdistys. Se vaan yllytti eri taiteen haaroja luonnottomiin liiallisuuksiin. Baletti oli syrjähtänyt taiteen rajojen ulkopuolelle, oli muuttunut hienon maailman ylellisyshuvitukseksi. Aaria taas oli korumusiikkia, rakennettu pelkälle efektille, ilman lämpöä, ilman sisältöä, aarian koko merkitys oli siinä, että laulajat pääsevät näyttämään kurkkunsa kykyä ja kestävyyttä. Saattaa joskus epämääräisesti vaikuttaa tunteihin, mutta ei järkeen, eikä se liioin ylentänyt mieltä, ei jalostanut henkeä. Mutta silloin se ei ole tosi-taidetta, sillä tosi-taiteen täytyy tyydyttää koko olemustamme.

--Ja runoutta, sanoitte?--Antti alkoi oikein kiivastua.--Voiko tosiaan väittää, että nuo mitättömät, mauttomat ooppera-tekstit ovat runoutta?

--Armoa, armoa, keskeytti häntä Agnes nauraen, te olette aivan julma!

--No niin, minä tosiaankin vihaan noita bravuurikappaleita ja tuota tulehtunutta taidemusiikkia, jonka ylimysvallan turmeltunut aisti on asettanut kunniasijalle, vaan jolla ei ole mitään juurta, koska siltä puuttuu kokonaan kansallinen pohja.

--Mutta jos te olettekin leppymätön entiselle oopperalle, niin täytyy teidän kumminkin antaa tunnustusta Wagnerin musiikille. Siinä on voimaa, elämää, passioonia--

--Ja onko siinä mitään uutta--?

--Kuinka te voitte kysyä! Eikö siinä ole kaikki se uutuus, mikä nykyisessä vuosisadassa on ilmestynyt muillakin aloilla, filosofiassa, kirjallisuudessa, yhteiskunnallisissa ja valtiollisissa pyrinnoissa? Demokraattina teidän ainakin pitäisi olla siihen innostunut.

--Demokraattina juuri minä en olekaan tyytyväinen, ennenkuin kansan laulu tulee asetetuksi sille sijalle, missä aaria nyt on.

Agnes nauroi.

--Oikeinko te puhutte täyttä totta?

--Tietysti.

Ja Antti näytti niin vakavalta, ettei siitä ollut epäilemistäkään.

--Ettekö myöskin lisää: suomalainen kansanlaulu?

--Suomalainen muiden rinnalla.

--Sanokaa: ensimmäisenä, yksin tein.

--Kenties ensimmäisenä. Suomalainen säveltaide ei vielä ole ehtinyt luotavaansa luoda. Mutta tulevaisuudessa se sen tekee. Odottakaa!

Antin tuumat näyttivät huvittavan Agnesia erinomaisesti.

--Ei suomalaisilta ainakaan puutu itseluottamusta, hän sanoi samalla keveällä iloisuudella, jolla hän aina otti vastaan Antin ankaralla totuudella lausutut mielipiteet.

--Ei, Jumalan kiitos, vastasi Antti, meiltä ei puutu itseluottamusta. Eikä kestävyyttä eikä tarmoa. Ne ominaisuudet on entisyytemme meihin juurruttanut. Olette kai lukenut Suomen historiaa?

--Luinhan minä ennen koulussa, vaikka täytyy tunnustaa, ett'en sitä enää paljon muista. Mutta tiedättekö mitä? Te tulette Pietariin ensi syksynä--

--Minä? Mitä minä siellä tekisin?

--Noo--käymään vaan. Katsomaan suurta maailman kaupunkia.

--Tuskinpa sitä varten. Ellei satu muuta syytä.

--Toivotaan, että sattuu. Silloin vien minä teidät italialaiseen oopperaan. Nähdäänpä, ettekö muuta mieltä. Hän heittäytyi taakse päin sohvassa, varma itsetietoisuus katseessa. Ooh, jähkahan vaan olisitte Pietarissa muutamia kuukausiakaan--!

--Niin mitä sitten?

Agnes ei heti vastannut, katseli häntä vaan hymyillen, kokeneen maailman naisen hieno, tenhoava ilme silmissä.

Antti vastasi siihen suurella, tajuttomalla katseella, joka kuitenkin alkoi hieman sulaa jostain epäselvästä vaikutuksesta. Agnes näytti sen hyvin huomaavan, hän lopetti äänettömän tarkkaavaisuutensa pienellä, tyytyväisellä naurahduksella.

--Mitäkö sitten? Sanonko sen teille?

--Sanokaa.

Hän oli vieläkin totinen, mutta ääni oli lauhtunut pehmeäksi, siinä ei läheskään ollut enää samaa voimakasta

varmuutta kuin ennen. Agnes kumartui keveästi sivulle päin, ja heitti häneen syrjästä taaskin saman viehkeän ja vaarallisen silmäyksen.

Mistä sai hän tuon sulavan, tunteen hienoimpia vivahduksia ilmaisevan katseen? Oliko luoja varustanut hänet erilaisilla silmillä kuin muita kuolevaisia?

--Sanokaa! toisti Antti vieläkin.

--Te muuttuisitte kerrassaan toiseksi ihmiseksi. Hän pani painoa jok'ainoalle sanalle.

--Niinkö luulette?

--Lyömmekö veikkaa?

Antti astui pari kertaa lattian yli, mitään virkkamatta. Mutta Agnes heilautti päätään ylimielisesti, hänen kasvonsa osoittivat selvästi, kuinka varma hän oli vallastaan.

Jo pysähtyi Antti, nojautui tuolin karmiin ja katsoi Agnesia suoraan silmiin. Uteliaana odotin hänen vastaustaan.

--Te erehdytte. Minä en muuttuisi.

--Ettepä uskalla lyödä vetoa.

--Mitä se hyödyttäisi? Minulla ei kumminkaan ole aikaa eikä halua antautumaan turhanpäiväisiin koettelemuksiin. Semmoinen lapsellisuus olisi jo yksi askel muuttumiseen.

Siinä oli, tiesinhän sen!

Eikö Agnes liene tullut hiukan hämilleen, vaikk'ei hän tahtonut sitä näyttää. Tosin hän nauroi, mutta se tuntui minusta olevan tällä kertaa enemmän tehtyä naurua. Sitten hän äkkiä herkesi totiseksi!

--Mutta kuulkaa!

--Kyllä?

--Entä jos--? Jos te muuttuisitte täällä omassa pesässännekin, täällä pikkukaupungin turvallisuudessa. Mitä silloin sanoisitte? Jos te yht'äkkiä, kesken tukevia periaatteitanne--heräisitte ja löytäisitte itsenne: vallan toisena ihmisenä?

Antti myhäili.

--Mitä joutavia!

--Vannomatta paras. Ihmeitä tapahtuu.

Mitä hän tarkoitti? Oliko hänellä jotain mielessä? Minuun alkoi keskustelu tehdä kiusallisen vaikutuksen, otin puheenvuoron, saadakseni sitä kääntymään toisaanne.

--Agnes, kuinka sinä oikeastaan viihdyt Pietarissa?

--Erinomaisesti! Siellä on elämä vapaata, iloista, nautinto-rikasta--

--Mutta eikö myöskin hyvin kevytmielistä?

--Mitä se tekee? Kunhan ei ole ikävää, kuivaa ja ummehtunutta, niinkuin teillä täällä. Uh, minä tukehtuisin!

--No, no, kovinpa te--alkoi Antti.

--Ettehän te tiedä elävännekään. Toista siellä suuressa, avarassa maailmassa, jossa on alituista vaihtelua ja jossa ihmiset ovat hilpeitä, älykkäitä, kehittyneitä--ah, minä en tulisi enää toimeen muualla kuin Pietarissa. Niin, mahdollisesti sentään myöskin Pariisissa.

--Siellä saat enemmän nauttia elämästä, sen kyllä ymmärrän. Mutta Agnes, löydätkö siellä myöskin todellista onnea, mielen rauhaa--?

Hän katseli minua ja hymyili pilkallisesti.

--Pikku Liisi, sinä puhut kuin lapsi!

Hän pudisteli päätään ja nauroi yhä.

--Kuule, etkö sinä hirveästi kadehdi tuota kissaasi, joka makaa tuolla uunin nurkassa? Katsopas, kuinka se on tyytyväinen elämäänsä, hyrrää silmät ummessa, ilman huolta ja murhetta, eikä kaipaa mitään maailmassa, kun vaan saa ruokaa ja lämmintä. Sillä on täydellinen mielen rauha!

Minua vähän harmitti.

--Kissa on kissa ja ihminen on ihminen.

Hän nousi ja tuli luokseni.

--Loukkaannuitko sinä?

Viehättävä katse kohtasi silmääni ja sai minut heti hyväksi jälleen.

--No, kas niin, ethän sinä toki tyhjästä suutu. Mutta nyt minä teidät jätän tällä kertaa.

--Tapaammeko vielä toisiamme?

--Aivan varmaan. Toivon saavani vielä paljon nauttia teidän seurastanne. Vai kuinka, herra Reijola?

Hän ojensi pienen, valkoisen kätensä ja Antti sulki sen omaansa. Miksi minusta tuntui, että hän piteli sitä liian kauvan?

--Tuletteko huomenna juhlapäivälliselle? kysyi Antti.

--Luultavasti, hän vastasi.

--Siellähän sitten tavataan.

Tarpeettoman suurta kohteliaisuutta Antti hänelle osoitti, kun saattoi häntä aina portaille saakka. Ja palattuuan hän vielä ikkunasta katseli hänen jälkeensä.

--Mitä pidät hänestä?

Antti ei heti vastannut.

--Eikö hän ole hurmaava?

--Hurmaava? Hän? Kevytmielinen koketti hän on. On turmeltunut ja nautinto-himoinen.

Kummallista--minä kuuntelin tuota mielelläni. Hänen soimauksensa oikein hivelivät korviani. Mutta omatunto pakotti minua kuitenkin puolustamaan Agnesia.

Kerroin kuinka ideaalinen hän ennen oli ollut koulussa.

--Ja pohjalta luulen hänen nytkin olevan hyvän, vaikka onkin joutunut pahojen vaikutuksien alaiseksi, sanoin vielä lopuksi.

--Turhamainen hän on ja vallanhimoinen. Tahtoo tehdä miehet kaikki orjikseen. Eikö ollut hänellä ihailijoita ympärillään siellä juhlakentälläkin?

--Olihan niitä.

--Sen arvaan.

--Mutta, Antti, minkä hän sille voi, että kaikki häneen ihastuvat ja antaantuvat hänen orjikseen?

--Hän voisi sen estää, jos tahtois, mutta hän ei tahdo--siitä olen vakuutettu.

Antti tarttui kirjoihinsa enkä minä uskaltanut häntä enää häiritä.

IV

Juhlapäivällisissä sitten taaskin näimme Agnesia. Hän oli siellä suuressa seurassa kuin ruhtinatar omassa valtakunnassaan.

Koetin tutkia hänen pukuaan, tuota kumman kummaa pukua, joka näytti yksinkertaiselta, vaatimattomalta ja kuitenkin ehdottomasti erottui kaikkien muiden puvuista. Se oli luullakseni jotain foulardin tapaista villakangasta, vaalean kellertävää, epämääräistä väriä, reunusteltu pitseillä ja silkkinauhoilla. Mutta kuinka sirotekoinen, kuinka hieno ja aistikas, kuinka luontevasti se mukautui hänen vartaloon, ja kuinka se korotti hänen kasvojensakin kauneutta! Puku soveltui hänelle ja juuri hänelle yksinomaan niin hyvin, ettei voinut ajatella sitä kenellekään muulle. Kaikessa näennäisessä viattomuudessaan se oli kuin olikin valio, taidolla ja tarkkuudella laitettu hänen ruumiillisista etujansa esille tuomaan.

Ja Agnes oli "chic", hän veti maneetillisellä voimalla kaikkien silmät puoleensa. Hänessä oli elämää, mielen intoa, tunteita ja hän herätti niitä muissa ympärillään. Ei osannut kukaan ylläpitää niin säkenöitsevää keskustelua kuin hän. Jäykät, tahmeat luonteet sulivat hänen läheisyydessäänkin, iloisuus syttyi riipasi mukaansa vakavimmatkin ja vapautti heidät huomaamattaan tavallisista konventionin siteistä. Näin vanhojen harmaapäidenkin lämpenevän ja loistavan mieltymyksestä.

Siellä oli elämää heidän kulmallaan ja siellä oli iloa. Mutta sitä synkempää ja hiljaisempaa oli salin muissa osissa. Teki masentavan vaikutuksen, kun käänsi silmänsä Agnesista meihin muihin. En vielä milloinkaan ollut huomannut, kuinka kömpelöitä ja tymeitä me todellakin olimme. Ja kuinka tarantekoisia meidän vaatteemme, kuinka mauttomia! Tuolla läheni neljä vanhaa naista talrikkineen paistivatia, toinen toisensa perästä, kaikki pitkiä, kaitoja, synkkiä, totisia, mustissa, vanhanaikuisissa, lattiaa viiltävissä leningeissä; mustat harsot riippuivat pääläelä alas hartioille ja hartioilta taas valuivat suuret mustat saarlikauhtanat aina

helmoihin saakka. Olivatko haamut haudan syvyydestä jättäneet hiljaisen leposijansa, lähteäkseen veroittamaan elävien paistivatia?

Mutta tuollahan sen sijaan oli nuoruutta. Pülleapokisia, tanakoita tyttöjä, ja paksuja, jykeviä nuoria miehiä, jotka uskalsivat sentään puhella keskenään, jopa vähän nauraakin aina välillä. Minä tunsin heidät, tiesin, että he kaikki olivat kunnon tyttöjä ja kunnon nuorukaisia, eteenpäin pyrkiviä ja työhön kykeneviä. Minun täytyi muistuttaa sitä itselleni, sillä heidän äänensä ja puhetapansa soi nyt korvissani raa'alta, ja heidän esiintymisensä, koko ulko-asunsa oli mielestäni epähienoa, kauneutta vailla. Se minua kiusasi.

--Liisi--kuului Agnesin ääni sieltä herraparven sisästä.

Hän kurotti päätään nähdäkseen minua, pikku olentoa, joka istuin nurkassa heidän takanaan ja söin hyytelöä.

--Me lähdemme verannalle kahvia juomaan, tule mukaan.

Laskin talrikkini pois ja seurasin heitä.

Joku herroista tarjosi Agnesille papyrossia. Hän otti. Minä hytkähdin, sillä luulin hänen vaan piloillaan vievän sitä huulilleen. Mutta nauruni taukosi siihen paikkaan, kun Antti antoi hänelle tulta. Niin--Antti tosiaankin sen teki,--piteli huolellisesti tikkua siksi, että papyrossi hyvin syttyi, ja katseli sitten nähtävällä mieltymyksellä, kuinka somasti Agnes suipenti huuliaan puhaltaessaan savua ulos.

Olin kuin elävä kysymysmerkki. Kuinka saattoi Antti hyväksyä yhdelle sitä, jota hän ei toiselle olisi milloinkaan maailmassa sallinut?

Eipä tullut kysymykseenkään, että minulle olisi kukaan papyrossia tarjonnut, yhtä vähän kuin minäkään olisin ottanut.

He jatkoivat salissa alkamaansa puhetta.

--Vai niin te luulette, että meissä on nurkkapatriotismia?

--Suuressa määrin.

--Mutta olisiko siinä mitään pahaa? kysyi Antti. Ihmisen tuleekin aina syvästi juurtua kotiseutuunsa, rakastaa hellimmällä sukulaisrakkaudella sen paikan luontoa, jossa hän tuntee joka kiven, joka pensaan ja mättään, johon nuoruuden muistot häntä sitovat ja jossa hän on ystävydessä kaikkien, yksin hevosten ja koirienkin kanssa. Semmoinen suhde antaa tukea koko hänen elämälleen, se on lähde, josta sitten uhkuu rakkautta avarammallekin, kansaan, isänmaahan. Mutta sille te, neiti Werther, ette osaa panna arvoa.

Agnes hymyili, veteli savuja ja katseli ylös taivasta kohti. Antti odotti vastausta.

--Vai kuinka? Ehkä tunnette sentään kaipuuta?

--Ei, ei.

Hän nauroi ja pudisteli päätään.

--Minä tahdon olla vapaa kuin taivaan lintu. Juurtua johonkin maapilkkuun? Kiintyä siihen tunteillaan, sydämmellään? Herra varjele, sehän olisi kauheata henkistä vankeutta.

--Jota kärsii mielellään, neiti Werther. Onneton se ihminen, joka ei rakkauden kahleita kannaa.

--Te rupeatte runolliseksi.

--Jääkää tänne kesäksi, neiti Werther, niin käymme yhdessä katselemassa seutua. Täällä on kaunista, tiedättekö. Ehkä sitten ymmärrätte, kuinka ihmiset, jotka ikänsä ja aikansa täällä elävät, voivat hartaasti liittyä sekä toisiinsa että luontoon.

--Koko kesäksi en jää. Mutta pariaksi päiväksi, kenties. Riippuu siitä, minkälainen opas te olette.

--Lähdemmekö tänä iltana jo ensimmäiselle retkellemme.

--Mihinkä se olisi?

--Iloharjulle. Sinne on kolme virstaa. Kaunis näköala.

--Hevosellako menisimme vai jalan?

--Kuten vaan tahdotte.

--Kuulkaa! Hankkikaa minulle satula. Me ratsastamme.

--Kyllä.

--Todella? Luuletteko saavanne täällä satulaa?

--Saan varmaan. Olkaa huoletta.

--Ooh, sepä hauskaa! Silloin ratsastamme joka päivä, eikö niin?

--Niin paljon kuin teitä vaan haluttaa.

Minä istuin syrjässä, Antti ei katsonut minuun päinkään. Tuntui kuin olisi joku kuristanut minua. Mutta eihän tässä vielä ollut mitään syytä pelkoon. Tavallista kohteliaisuutta se vaan oli. Ei muuta.

Ei muuta! Tavallista kohteliaisuutta ainoastaan....

Anttia oli tätä ennen aina pidetty epäkohteliaana. Ei häntä siitä soimattu, hyväntahtoisesti hänelle vaan naurettiin, sillä se pantiin kaikki hänen jörömäisen luonteensa syyksi.

Agnesin vaikutuksesta hän sulii ja muuttui toisenlaiseksi. Entä sitten? Olihan se vallan luonnollista. Miksi sitä ihmettelin? Ja miksi paheksuin?

Kevyesti he jatkoivat puhetta. Minä en enää voinut niin tarkkaan seurata, sillä korvani humisivat ja käteni värisivät niin, että oli vaikea hallita.

--Olenpa minä lapsellinen, olenpa aika hupakko, sanoin itselleni.

Ei apua. Korvat vaan humisivat ja kädet värisivät.

Viimein näytti Agnes huomaavan minut.

--Pikku Liisi--sinä, tietysti, teet meille seuraa tänä iltana.

Ponnistin kaikki voimani, saadakseni ääneni levolliseksi.

--Enhän minä osaa ratsastaa.

Jopa muisti Anttikin minua. Kääntyi koko ruumiillaan minun puoleeni.

--Se on totta, se. Kuinkas teemme sinun kanssasi, Liisi?

--Minä jään kotiin.

Sain kuin sainkin kasvoni vääntymään hymyyn. Huomasivatko, kuinka tekemällä tehty se hymy oli, kuinka valheellinen?

--Ei, minä tiedän neuvon, sanoi Antti. Sinulle otetaan issikka.

Loin kummastuneen katseen häneen. Niinkö vähän hän välitti nyt maksusta, hän, joka muuten oli niin tarkka?

--No, sillä tavalla! huudahti Agnes.

Mutta minä panin vastaan.

--Enhän minä voi jättää lapsiakaan niin pitkäksi aikaa.

--Taitaa niin olla, sanoi Antti. Ikävä kyllä. Pitäisi sinun toki kerran päästä huvittelemaan. Mitä, jos ottaisimme kotimiehen?

--Ei se käy laatuun. Lapset eivät tulisi toimeen vieraan kanssa, tiedäthän sen.

--Sille ei sitten mitään voi.

Agnes heitti minuun nopean ja tutkivan katseen, jonka vastasin tyyneesti. Hän ei ainakaan saisi aavistaa mitään lapsellisesta tuskastani.

--Siis meidän täytyy mennä kahden, hän sanoi. Ellei herroista joku halua lähteä mukaan?

He halusivat useimmat ja pari nuoremmista otti huolekseen tarpeelliset valmistukset. Eihän ollut ravintolaa Iloharjulla, täytyi siis viedä virkistysaineita muassaan. Ja hevosetkin he lupasivat toimittaa ynnä satulat.

Ooh, he olisivat tehneet mitä hyvänsä siitä ilosta vaan, että saivat yhden illan viettää Agnesin seurassa.

Kahdeksan aikaan he päättivät lähteä, että joutuisivat perille ennen auringon laskua. Antti ja minä erosimme seurasta vähää ennen.

Sain heti ottaa lapset huostaani, syöttää, riisua ja viedä nukkumaan. Tein sen vanhaan totuttuun tapaan ja vastasin heidän kysymyksiinsä lyhyesti, hajamielisesti, ja vasta sitten kun monta kertaa olivat saman kysymyksen uudistaneet. Enemmän kuuntelin Antin askeleita toisessa huoneessa, kuin heidän puheitaan. Hänellä oli kiire muuttamaan toista pukua päälleen matkaa varten. Joutuisiko ja muistaisiko hän tulla edes sanomaan jäähyväisiä ennen menoaan?

Sekä joutui, että muisti!

Istuin juuri pienellä pallilla ja pesin Lyyliä, joka paitasillaan makasi polvillani, nauraen ja jokeltaen, kun Antti

tuli sisään. En ollut häntä näkevinäni, viskasin pesusienen vesivatiin, painelin pyyheliinalla kaulaa ja katsoin tarkkaan, eikä iho ryppyjen sisässä punottanut.

--Ikävää, että sinun nyt täytyy jäädä kotiin, Liisi.

Antti silitteli päätäni ja kumartui ylitseni.

Minä vaan tarkastelin Lyylin kaulaa.

--Olisit varmaan mielelläsi lähtenyt mukaan?

--Hm--

Eikö tosiaan ollut hiukan punaisena kaula tuolla oikealla syrjällä? Pääni painui vielä alemmaksi, puhaltelin epäiltävää kohtaa ja pyyhin uudelleen.

--Etkös olisi? Kuinka?

Hänen kätensä luisui leukani alle, väkistenkin hän väänsi pääni ylös ja katsoi minua kasvoihin.

Täytyi vastata.

--Enpä tuosta ole millänikään.

--Onko se ihan totta?

Minä koetin hymyillä. Koetinpa vielä katsoa häntä silmiinkin.

Hän nähtävästi rauhoittui.

--Sinä olet minun oma rakas vaimoni. Aina hellä, aina kärsivällinen ja aina hyvä.

Ja hän painoi lämpimän, pitkän ja pehmeän suutelun huulilleni.

Sydämmeni heltyi äkkiä. Minun oli vaikea estää kyyneliä nousemasta silmiini. Pyrin irti hänen syleilystään.

--Lyyli raukka kylmettyy.

Mutta hän ei päästänyt, ennenkuin oli vielä monet kerrat suudellut minua ja senkin jälkeen hän yhä uudelleen hyväili ja silitteli päätäni.

Hän oli tavattoman hellä ja sydämmellinen, mieleni sulii täydellisesti, en tuntenut enää vähääkään katkeruutta. Mutta minun täytyi kääntää kasvoni pois, sillä kyyneleet yhä tunkivat esille.

--Ehkä sinulle onkin terveellisempää, kun pääset ajoissa nukkumaan. Ja kuulehan, me ratsastamme täältä ohitse, niin saat sinäkin nähdä meitä. Pidä varalta, noin neljänneksen kuluttua me ainakin olemme jo liikkeellä.

--Kyllä.

--Niin, hyvästi nyt.

Vielä pari suutelua, ja sitten hän läksi.

Annoin kyynelten nyt juosta valtoinaan. Minä hupsu! En tietänyt, miksi itkin, en oikeastaan ollut pahoillani enää, en peljännyt mitään Antin suhteen, enkä millään muotoa olisi tahtonut häntä jäämään huviretkeltä pois. Ei, oman lapsellisuuteni minä vaan itkin pois.

Tuntui niin helpottavalta ja hyvältä, Lyyli nauroi ja huiski käsiään, en voinut olla häntä hellittelemättä. Puristin niin rintaani vasten, että hänen täytyi kirkua. Kuinka hän oli lämmin ja pehmeä! Vedet kuivuiivat silmistäni, minä nauroin ja jokeltelin kilpaa hänen kanssaan.

Laskin hänet vuoteelle ja peitin. Hän oli vallaton, riehkasi ilosta, potki peitteen pois ja nosti pienet pyöreät jalkansa pystyyn.

--Oletkos hiljaa, sinä veitikka, oletkos hiljaa--äsäs!

Ja vaikka minä olin häntä toruvinani, minä kuitenkin riehuin mukana, enkä malttanut lopettaa, vaikka kyllä pelkäsin, että hän mahdollisesti valpastuisi eikä pääsisi uneen kiinni koko yönä. Mutta kun hän oli niin ihmeen herttainen, ja niin soma siinä valkoisessa paidassaan, oikea semmoinen pikkuinen paitaressu, niin eihän saattanut, ei millään tavalla olla häntä pudistelematta, suutelematta, hyväilemättä.

Omaa hupsuuttani samalla ihmettelin. Enkö äsken ollut syyttä aikojani ihan alakuloisena ja masentuneena? Ja minulla kuitenkin oli hyvä, uskollinen mies, vakava ja luotettava ja toimielias, ettei monella hänen vertaansa. Sitten nämä terveet, hauskat lapset--kuinka saatoin olla niin kiittämätön ja niin hassu? Ei se enää milloinkaan tapahtuisi, sen nyt pyhästi lupasin itselleni.

Mutta oli kait neljännestuntia jo kulunut? Ikkunassahan minun pitäisi olla.

--Nyt lopetetaan, Lyyli, ei saa nauraa enää. Pane simmä kiinni, ja nuku!

Hän kipristi ne umpeen, kipristi niin, että nenänypykkä meni yhteen kippuraan, ylähuulikin vääntyi ylös ja neljä valkoista helmihammasta paistoi esille. En voinut hallita itseäni, täytyi vielä painaa huuliani tuota avonaista suuta vasten.

Mutta sitten herkesin totiseksi, peittelin hänet huolellisesti ja suoristin selkäni.

--Nuku kiltisti, lapseni.

Hän käänsi päänsä syrjään, ja painoi poskensa tyynyyn. Minä poistuin.

Salin ikkunassa sitten istuin ja odottelin ratsastajia. Eikä siinä kauvan tarvinnut odottaakaan ennenkuin kavioiden kopse alkoi kuulua ja he ilmestyivät kohdalle. Heitä oli kymmenkunta herraa, Agnes oli ainoa nainen joukossa. Vaan sitä hän ei näyttänyt haikailevan, siellä missä hän suorana ja ryhdikkäänä istui ratsunsa seljässä. Uljaasti hän kantoi päätään, vartalon piirteet osoittivat jänteveyttä ja notkeutta, pitkän ratsupuvun liepeet liehtoivat vapaasti hevosen lanteita.

He pidättivät hevosiaan, tarkastelivat ikkunoita ja älysivät minut. Agnes heitti lentomuiskuja, Antti paljasti päänsä teeskennetyllä juhlallisuudella ja muutkin herrat tervehtivät iloisesti. Minä hymyilin, nyökkäilin vastaan minkä ennätin ja huusin: "onnea matkalle!" Sitten he taaskin antoivat hevosten mennä ja niin katosivat pian näkyvistäni.

Enkä minä tuntenut hiventäkään harmia, saatikka että olisin ollut mustasukkainen ja kateellinen. Päinvastoin soin mielelläni Antille tämän huvin ja toivoin, että hän muuttaisi ajatuksiaan Agnesista ja huomaisi vihdoin

hänen hyvät puolensa. Niin kumminkin vakuutin itselleni.

V

Siellä oli tosiaankin hauska, kertoi Antti seuraavana aamuna. Vahinko ettet sinä ollut mukana.

--Te viivyitte myöhään?

--No, kun tulimme vasta viiden aikaan aamulla takaisin. En ymmärrä kuinka se aika niin luiskahti. Olimme kaikki niin iloisella ja vapaalla mielellä, että tuskin maltoimme vielä silloinkaan lähteä.

--Oliko siellä kaunista?

--Erinomaisen kaunista. En muista Ioharjulla koskaan olleen niin kaunista kuin nyt. Ilma oli selkeä, ei tuullut ei niin hiventä; ja auringon laskiessa oli vallan ihmeellisiä kajastuksia.

--Entä noustessa?

--Sitä emme enää niin tarkanneet--Antti kävi hiukan hämilleen. Emme tulleet niin tarkanneeksi, kun istuimme siellä Agnesin kanssa penkillä ja puhelimme.

Minä en aivan heti jatkanut. Katselin sanomalehteä, jonka poika juuri oli tuonut. Ja sitä katsellessani kysyin noin niinkuin sivumennen ja teeskennetyllä välinpitämättömyydellä:

--Ja mitä sinä nyt pidät Agnesista?

--Hm.... En osaa vielä oikein sanoa. Minä otan hänestä selvää ensin.

Ettekö ihastuneet häneen kaikki?

--Eihän toki sentään ... vaikka täytyy myöntää, että hän on tavattoman--

--Tavattoman viehättävä?

--Viehättävä ja älykäs. Niin--meillä on muuten aikomus mennä purjehtimaan tänään edellä puolen. Tulet kai sinä mukaan?

--Tökkohan minä viitsin.

--Minkätähden et viitsisi? Tule nyt sentään virkistymään sinäkin.

Hän ei lähesmainkaan pyytänyt niin innokkaasti kuin olisin odottanut. Siitä syystä oli ääneni vähän katkera, kun yhä sanomalehteä tutkien vastasin:

--Ei siellä minua kumminkaan kaivata.

--No, Liisi?

Antti tuli luokseni ja koetti katsoa minua silmiin.

--Mitä tuo merkitsee? hän kysyi ja hymyili.

Minua hävetti. Viskasin sanomalehden pois käsistäni ja lankesin hänen kaulaansa.

--Ei mitään, Antti. Ei se mitään merkitse.

--Pelkäsin jo, että rupeisit luulevaiseksi.

--Hyi sinua! Milloinka olen ennen ollut luulevainen?

Ja minä painoin kasvoni hänen rintaansa kiinni, ettei hän näkisi, kuinka punastuin.

Antti hyväili poskeani.

--Ei, sitä minäkin. Ethän sinä toki ole niin tyhmä.

Mutta minä en päästänyt häntä vielä irti. Mikä kummallinen tunne lienee minut äkkiä vallannut, en semmoista vielä koskaan ennen ollut kokenut. Olin aina ollut hiljainen, levollinen, tasainen. Nyt riipaisi minut intohimoinen, outo voima.

Kiedoin käteni tiukemmin hänen kaulaansa, puristin häntä rajusti syliini, upotin silmäni syvälle hänen silmiinsä, olin tykkänään pois suunniltani.

--Antti--puheeni oli värisevää, katkonaista kuisketta, levotonta huohotusta. Antti--pidätkö sinä minusta, rakastatko sinä minua, sano! Etkö koskaan, koskaan minua unhota--minä en sitä kestäisi, kuule, minä en sitä kestäisi. Tulisin varmaan hulluksi--voi, Antti, sinä et saa sitä tehdä--

--Mutta, Liisi, mitä ihmettä?

Hän kummastui ja koetti irroittaa minua.

--Jopa nyt! Kuka uskoisi--

Rauhallisena ja viileänä hän vastasi tuskalliseen hellyyteeni.

--Elä ole lapsellinen. Pidänhän minä sinusta, kuinkas muuten.

--Onko se ihan totta, että pidät? Että rakastat niinkuin ennenkin? Ethän sinä velvollisuudesta vaan ole minulle uskollinen, Antti? Ethän? Eihän se ole pakosta?--Sano, jos olisit vapaa, jos saisit uudelleen valita, ottaisitko minut? Antti, vastaa rehellisesti, minuako vaan haluaisit omaksesi.

--Kuule, Liisi, tämä alkaa minua vaivata.

--Miksi et vastaa?

--Siksi, että kysymyksesi on niin peräti järjetön.

Hänen kylmyytensä loukkasi minua. Käteni laukenivat ja putosivat hervottomana alas. Minä käännysin pois, menin takaisin tuolilleni istumaan ja otin sanomalehden jälleen käteeni.

--Mikä sinulle on tullut, Liisi? Ethän ole milloinkaan ollut tuommoinen?

En virkkanut mitään, vereni vieläkin kuohuivat, lehti rypistyi sormieni välissä. Mutta yhtäkaikki kuului ääni povessani, joka sanoi, että hän oli oikeassa, että käytökseni oli ollut tavaton ja kummallinen. Koetin sen

vuoksi taltuttaa mieltäni, minkä voin.

Antti katsoi kelloaan.

--Nyt on aika lähteä. Tuletko mukaan?

Kestin hetkisen sisällistä taistelua, ennenkuin hiljaisella äänellä vastasin.

--Tulen.

--Menemme sitten hakemaan neiti Wertheriä. Hän odottaa.

Huomasin, ettei hän tahtonut voida sitä aivan huolettomasti sanoa. Mutta sen epäroimisen vaikutti ehkä minun äskeinen mielenpurkaukseni. Hän varmaan katsoi sen lähteneen luulevaisuudesta.

Kenties hän ei ollut niin väärässä? Jospa vastoin tahtoani luulevaisuus sittenkin kyti sieluni pohjassa?

Häpesin ja halveksin itseäni. Minun täytyi tukehuttaa se tunne, täytyi repiä se itsestäni pois juuria myöten.

--Ehkäpä lähdetkin sitten edeltä, sanoin, sillä minä tahdoin näyttää, että olin vapaa epäilyksistä.

--Minulla olisi vielä vähän toimitettavaa kotona.--Tulen sitten suoraa päätä rantaan.

--Niinkuin tahdot.

Kun saavuin rantaan, ei heitä vielä näkynyt eikä kuulunut. Heittäännyin alas nurmikkoon, siinä oli hyvä tilaisuus mietiskellä kaikenmoista, sillä läheisyydessä ei ollut yhtäkään ihmistä, etempänä vaan joku proomu, jossa miehet häärivät ja jyskivät töissänsä.

Enkö tuntenut taaskin pientä katkeruutta siitä, että he niin kauvan viipyivät? Mitä oikeastaan pelkäsin? Että Antti ihastuisi Agnesiin? Pitäisi häntä kauniimpana, viehättävämpänä minua? Mutta olihan se vallan luonnollista, kuinka hän voisi muuta, koska hän ei kumminkaan ollut sokea. Millä oikeudella sitä paheksuin? Kaikki muutkin häneen ihastuivat, minä etupäässä.

Ja oliko järjellistä suuttua Anttiin siitä, että hän oli unhottanut katsoa auringon nousua, kun innostui puhelemaan Agnesin kanssa? Minun tähteni hän muka ei olisi sitä unhottanut. Oliko kumma? Monta vuotta olimme olleet yhdessä, joka hetki hän sai tietää ajatukseni, niissä ei ollut hänelle mitään uutta, eikä mitään erinomaisen kiinnostavaa. Ja sentään olisin vaatinut, että--ei, tämä oli suorastaan naurettavaa. Minä olin ahdasmielinen, pikkumainen, tyhmä--

Rakastuisi Agnesiin? Hylkäisi minut ja lapset?

Ei hän sitä tekisi. Velvollisuuden tunto häntä estäisi.

Mutta raskasta olisi pitää häntä kiinni pelkän velvollisuuden siteellä, vastoin hänen sydämensä taipumusta. Raskasta olisi joka päivä nähdä ja kokea hänen kylmyyttään. Vaikeata nähdä hänen sisällisiä kamppailujaan.

Aikaa voittaenko unhottaisi? Kuka sen voi sanoa? Hän kenties vaan kyllästyisi minuun yhä enemmän ja ehkä alkaisi hän vihatakin, koska minun tähteni täytyisi kahlehtia vapauttaan. Lapset ja minä olisimme hänelle vaan kiusaksi ja taakaksi.

Eikö sitten parempi, että hän kerrassa jättäisi meidät, silloin hän ehkä kuitenkin joskus muistelisi meitä

hyväntahtoisella hellyydellä, ehkä kaipaisikin välistä, aikojen perästä, ellei ennen.

Jättäisikö meidät? Ja menisi Agnesin jäljessä Pietariin?

Niin, miks'ei? Oli semmoisia ihmeitä ennenkin tapahtunut. Enkö sitä soisi? Enkö soisi, vaikka tietäisin, että hän tuntisi itsensä onnelliseksi?

Minkälainen oli minun rakkauteni, kun ei se etupäässä tarkoittanut hänen onneaan!

Mutta olisiko se hänelle todelliseksi onneksi? Eikö veisi vaan hetken hurmaukseen, jota seuraisi tuskallinen herääminen, häpeä ja katumus? Mikä pelastaisi hänet silloin epätoivosta? Tulisiko hän luokseni hakemaan lohdutusta?

Ellei tulisi, etsisin minä hänet ylös, hoitaisin häntä hellästi ja saisin hänet unhottamaan kaikki kipeät muistot, rauhoittaisin, ja--voittaisin hänen sydämensä jälleen. Voittaisin täydellisemmin kuin milloinkaan ennen. Ja me olisimme taaskin onnellisia, emmekä eroisi sitten, ennenkuin kuolemassa. Koettelemuksen kiirastulessa olisimme molemmat puhdistuneet....

Minä kuvittelin elävästi mielessäni kaikki tapaukset tulevaisuudesta. Agnesia ensimmältä huvittaa Antin rakkaus, hän kiihoittaa sitä siksi, että saa Antin luopumaan perheestään ja lähtemään hänen jäljessään ulos suureen maailmaan. Siellä hän vielä muutteen vuoksi ja tehdäkseen efektiä tuttavapiirissään, pitää jonkun aikaa hyvänään Antin ihailua, ärsyttelee häntä vuoroin, vuoroin on taas suosiollinen, heittelee häntä toivosta epätoivoon, ja saa niin Antin intohimon yltymään yhä kiihkeämmäksi. Silloin vasta Agnes hylkää hänet, sysää hänet ivallisesti luotaan. Antti kääntyy sairaaksi, on kuolemaisillaan. Minä riennän häntä hoitamaan, löydän hänet kärsivänä, särkyneenä, rikkirevittynä, ilman ainoatakaan ystävää. Hän hourailee raivosti Agnesista, kiroo häntä ja sadattelee, huutaa kosta, riehuu ja pyrkii väkisten syöksemään vuoteeltaan. Minä hiljaa hivelen hänen kättänsä, pyyhin hänen hikistä otsaansa, kuiskaen hänelle lempeitä sanoja, kostutan hänen kuivia huuliaan viinillä ja laitan hänen päänalustansa mukavaksi. Hän rauhoittuu ja nukkuu. Ja kun hän herää, tuntee hän minut, heltyy ja--

Siihen asti olin ehtinyt, kun älysin heidät tulevaksi ylhäällä mäellä. He nauroivat ja puhelivat vilkkaasti. Tien vieressä oli hirsiiä kasassa. Agnes kapusi ylös ja keikkui ylimielisesti harjun reunalla. Antti varoitteli häntä ja tarjosi kättään avuksi. Mutta Agnes ei siitä huolinut, vaan hyppäsi huolettomasti, Antin varoituksista välittämättä, alas. Siinä hänelle ehkä kumminkin olisi käynyt pahasti, ellei Antti ottanut vastaan.

--Niinhän te olette kuin paha lapsi, vallaton ja tottelematon, hän sanoi, mitä, jos olisitte katkaisseet jalkanne.

--Minä luotan hyvään onneeni.--Mutta tehän taisitte oikein säikähtyä?

--Tietysti säikähdin.

--Nyt lupaan olla kiltti. Antakaa käsivartenne.

Agnes istui rinnalleni siksi aikaa, kuin Antti laittoi veneen ja purjeet reilaan.

--Oliko sinulla ikävä eilen illalla?

--Ei ensinkään.

Minä katsoin avonaisesti häntä silmiin.

--Todella, pikku Liisi? Olitko sinä niin järkevä?

Siihen en virkkanut mitään. Hänkin vaikenä hetken ja tarkasteli minua.

--Kuule--hän vilkaisi Anttiin,--minä nyt kysyn sinulta yhtä asiaa.

Hän kääntyi, hymyili ja hiljensi äänensä, kun jatkoi:

--Oletko sinä taipuvainen mustasukkaisuuteen?

--Agnes--

Minä koetin näyttää loukkaantuneelta, peittääkseni, sillä jos mahdollista, syyllisyyden ilmettä kasvoillani.

--Kuinka semmoinen voisi tulla kysymykseenkään.

--Noo--olisihan se jotenkin luonnollinen tunne.

--Minäpä kun niin täydellisesti luotan Anttiin.

--Ahaa, vai siltä kannalta! Siinä tapauksessa varoitan sinua rehellisesti turhista illusiooneista, joita tavallisesti seuraa katkera herääminen. Luuletko sinä todella, että senlaiset ominaisuudet kuin järki, periaatteet, tahto, velvollisuuden-tunto ja mitä ne kaikki ovat--että ne muka ihmisen elämää ja toimintaa määräisivät?

--Luulen aivan varmasti.

--Sinä lapsi!

Hän nauroi makeasti.

--Hui, hai, ei sinne päinkään. Usko minua: ei järki, eikä tahto, eikä periaatteet merkitse mitään, niin pian kuin intohimot heräävät. Intohimo--kas, se on herrana, ja nämä muut ovat kauniisti sen palvelijoita vaan, jos se niille ylipäätään suo mitään sijaa.

--Antin suhteen tuo nyt ei kumminkaan pidä paikkaansa.

--Sinun Anttisi suhteen se juuri erinomattain pitää paikkansa. Hänellä on voimakas ja samalla raskas luonto. Tunteet eivät helposti hänessä nouse eleille, mutta kun ne kerran nousevat, ja kasvavat valtaviksi intohimoiksi, niin--varjele taivas! Niitä ei hallitse mikään maailmassa--kaikkein vähiten hänen oma järkensä.

Hän herkesi äänettömäksi ja käänsi silmänsä Anttiin, joka siellä yhä hääri purjeiden kimpussa. Puoleksi mieltävä, puoleksi huvitettu oli katse, jolla hän seurasi Antin reippaita liikkeitä. Näin selvästi, mitä ajatuksia hän hautoi mielessään. Sydäntäni kouristi pahasti, mutta koetin kuitenkin vielä pitää puoliani.

--Erehdyt sinä, Agnes, sittenkin tällä kertaa.--Minäkö en tuntisi Anttia, vaikka olen jo monta vuotta elänyt yhdessä hänen kanssaan? Ei vielä milloinkaan ole intohimot saaneet hänessä valtaa.

--Sen kyllä arvaan, sillä ettehän te täällä elä, te vaan vegeteeraatte--uinaillette puolihoroksissa. Ja sitä tilaa voi kestää hautaan saakka. Ymmärrän hyvin, että sekin vähä, mitä teillä nuorina on voinut olla tunteita ja intohimoja, tukehtuu ja kuolee pois tässä tarkasti järjestetyssä, säädyllisessä ja porvarillisessa pikku-yhteiskunnassa. Mutta minä sanon sinulle: Anttisi ei vielä ollenkaan ole tylsistynyt, sen voin sinulle vakuuttaa. Anna hänen vaan tuntea vapaampaa tuulen puuskaa ja näet mitä se häneen vaikuttaa.

--Kernaasti minun puolestani.--Mustasukkaisuudella en tule häntä häiritsemään.

Agnes heitti minuun terävän, läpituokevan katseen, mutta nähtävästi hän ei minussa huomannut pienintäkään vilppiä, niinkuin sitä ei tällä hetkellä ollutkaan.

--Siinä sinä teet oikein, pikku Liisi, hän sanoi taputtaen minua kädelle. Tiedätkös, mustasukkaisuus on typerintä, mitä olla saattaa. Se rumentaa ihmistä, ja tekee elämän kauhean ikäväksi sekä itselle että toiselle. Jos minä olisin naimisissa, niin päinvastoin soisin, että mieheni silloin tällöin olisi minulle uskonon. Minä puolestani käyttäisin hyväkseni samaa vapautta, ja niin emme koskaan kyllästyisi toisiimme, suhteessamme olisi alituisesti vaihtelua, se ei tympistäisi eikä ikävystyttäisi. Pieni kiihoitus avioliitossa on suuresta tärkeydestä, levollinen jokapäiväisyys on rakkauden kuolema.

Kuuntelin häntä oudoksuen. Tuo surullisen vieno ja samalla suloinen mieliala, johon äskeiset kuvitteluni olivat minut saattaneet, alkoi hävitä, minun oli vaikea välttää harmistumista. Tunsin äkkiä jotain kolkkoa, vierasta Agnesia kohtaan, ja vaikka istuin hänen rinnallaan, oli minusta kuin olisi penikulmien matka ollut välillämme. Ja samassa silmänräpäyksessä menetti hänen kauneutensa, hänen sulavat liikkeensä ja hänen elegansinsa kaiken viehätyksen silmissäni. Ne tällä hetkellä minua melkein inhottivat, eikä hänen terävä älynsäkään ollut mielestäni nyt mistäkään arvosta.

--Tuommoiset katsantotavat eivät sovellu pohjoismaiden naisille--eivätkä ne ikinä meitä onnellisiksi tekisi.

Äänessä, jolla nuo sanat lausuin, ilmeni jyrkkä moite. Ja se moite sattui. Agnesin silmät leimahtivat, mutta hän hillitsi itsensä, keikahutti päätään taakse ja nauroi pilkallisesti.

--Sitä sinun ei tarvitse minulle sanoa, minä sen kyllä tiedän ilmankin. Pohjoismaiden naiset ovat hiljaisia, uskollisia, nöyriä, kärsivällisiä, miehensä ja lastensa kuuliaisia palvelijoita--tiedätkö, mistä syystä?

--Siitä syystä, että pitävät sen velvollisuutenaan.

--Eikös mitä! Siitä syystä vaan, että he ovat heikkoja raukkoja ja typeriä. He eivät kykene olemaan muuta--siinä koko asia.

--Agnes--!

--Ei sinun tarvitse suuttua, en minä sinua yksityisesti tarkoita, minä puhun Pohjoismaiden naisista yleensä, suomalaisista, skandinaavilaisista, englantilaisista. Ja pannaan kernaasti saksalaiset yhteen lukuun.

--Voimaa on kärsivällisyydessä, uskollisuudessa ja nöyryydessä enemmän kuin missään muussa.

--Voimaa? Hui hai! Semmoista voimaa on halvimmalla orjallakin. Kotka, joka rohkeasti leikkaa ilman tuolla ylhäällä korkeudessa, ei ole nöyrä eikä hiljainen eikä kärsivällinen, mutta kyyhkynen on. Kumpi sinusta voimakkaampi?--Saammeko jo tulla? hän samassa huusi Antille, joka oli kuljettanut veneen laiturin luo.

--Jo saatte, kuului sieltä vastaan.

Agnes astui edeltä alas laiturille, minä jäljessä. Hän oli varmaankin sydämensä pohjassa aika lailla närkästynyt minuun, mutta enpä ollut minäkään puolestani hänelle hyvä.

Antti piteli toisella kädellään laiturista kiinni pysyttääkseen venettä kohdalla, toista hän tarjosi Agnesille. Laituri oli jonkun verran korkeammalla, Agnes asettui reunalle, tarttui hänen käteensä ja valmistauttui hyppäykseen.

--Elkää vaan pudotko.

--Annatteko minun astua polvelle?

--Tehkää hyvin.

Ja Agnes astui tosiaan pienellä, sievällä jalallaan Antin polvelle ensin ja pujahti siitä vasta hänen toiselle puolelleen penkille.

Veri kuohahti minulla ylös aivoihin. Yhdellä ainoalla hyppäyksellä olin veneessä, mutta kappaleen matkaa heistä, purjeiden toisella puolella tykkään.

Vene keikahti, vesi räiskähti laidasta sisään.

--Liisi--kuinka sinä olet niin varomaton?

Antti sanoi sen painuneella, soinnuttomalla äänellä, niinkuin olisi hän puhunut unessa. Agnesin jalan kosketus, hänen likeisyytensä--he istuivat sivu sivussa kiinni--oli nähtävästi hämmentänyt hänen ajatuksensa, hän katseli epäröiden ympärilleen, käsi yhä laiturissa, eikä saanut selville, mitä hänen tulisi tehdä.

Mutta, taivaan nimessä, eikö hän huomannut, että se kaikki oli vaan pelkkää inhottavaa kokehteria?

--Minulle purjenuorat, huusi Agnes, tarttukaa te peräsimeen, ja laskekaa vene irti!

Antti heräsi ja teki niinkuin hän käski.

--Mutta osaatteko te?

Hän asetteli köydet Agnesille käteen ja neuvoi kuinka hänen tuli menetellä.

Purjeet pullistuivat, vene kallistui ja meni huristen ulos järvelle, vesi sirisi kokassa.

--Kuinka hauskaa! huudahti Agnes.

--Liisi, miksi istuit sinne niin kauvas, siirry lähemmä, kehoitti Antti.

--Täällä on hyvä, minä vastasin.

--Mutta siellä olet meistä vallan erilläsi.

--Mitä se tekee.

--No, niinkuin tahdot.

Sen jälkeen he antoivat minun olla, lienevät vallan unhottaneetkin minut vähäksi aikaa, kun istuin siellä purjeiden takana, etteivät nähneet.

Hyvä olikin, sillä nyt sain rauhassa selvittää sotkuisia ajatuksiani. Äskeiset kauniit unelmani, mihin olivat ne paenneet? Ja kaikki lauhkeat, sovinnolliset tunteeni, kaikki hyvät päätökseni? Näinkö ne horjuivat heti ensi hetkessä?

Vihaa ja katkeruutta oli mieleni täynnä, enkä päässyt niistä voitolle, vaikka kuinka olisin koettanut. Purin huuliani, väänsin käsiäni, soimasin itseäni.

--Sinä olet tosiaankin heikko raukka, Agnes oli oikeassa, ooh, sinä olet kunnoton, typerä, kurja--

Olisin tahtonut ruoskia itseni veriselle tuskissani. Eikä tullut apua! Jota enemmän taistelin luontoani vastaan, sitä raivokkaammaksi se yltyi. Ja sitä kiihoitti tuo heidän yhtämittäinen keveä puhelunsakin, josta en sanoja eroittanut, vaikka koetin kyllä kuunnella aina välillä.

Tahallaan ehkä puhelivatkin niin, etten saisi minä selvää? Ja kuka tietää, minkälaisia silmäyksiä siellä antoivat toisilleen?

Kallistin päätäni, että näin heidät purjeen alitse.

Siellä he istuivat rinnatusten, Agnes selkä kenossa, molemmat kädet purjeen nuorissa kiinni, Antti syrjittäin häneen, eteenpäin kumartuneena, silmät Agnesin miellyttävissä kasvoissa.

Miellyttävät ne olivat, se täytyi minun taas väkisenkin myöntää itselleni, eikä miellyttävät ainoastaan, mutta niin huikaisevan kauniit, että sydäntäni vihloi, sillä olihan päivän selvää, ettei noita kasvoja voinut kylmällä, tyyneellä mielellä katsella, eikä liioin katselemattakaan olla. Antin silmät olivat kuin nidotut niihin. Ja ne ilmaisivat ihailua semmoista, jota--

Kätteni kouristivat penkin reunaa. Nostin pääni ylös, en voinut heitä katsella kauvemmin.

Tunsin äkkinäistä, kauheata vihaa Anttia kohtaan. Olisin tahtonut repiä hänet tuhansiksi palasiksi, ruhjoa, musertaa....

Miksi ei ollut minulla asetta kädessä. Olisin ampunut hänet lävitse. Hänet ensin, sitten tuon toisen, tuon--

En vielä nytkään, kun tyyneellä mielellä muistelen sitä hetkeä, voi käsittää sitä äkkinäistä muutosta, joka minussa tapahtui. Olin aina luullut itseäni hiljaiseksi, tasaluontoiseksi, maltilliseksi, ja kuitenkin kätkeytyi sielussani tänlaisen raivon intohimoisuuden mahdollisuudet. Olin pyrkinyt nöyryyteen, kärsivällisyyteen, alttiiksi antavaisuuteen, luulin harjaantuneeni siinä joka päivä kodin hiljaisessa piirissä, ja kun koetukselle tulin, kuinka peräti toisenlaisena silloin ilmaannuin!

En ollut enää järjessäni. Taoin nyrkkiäni penkkiin, en välittänyt siitä että koski, taoin vaan yhtämittaa.

He puhelivat siellä huolettomasti, eivät kuulleet jyskytystä, taikka eivät panneet siihen mitään merkitystä.

Ja yhä minä hakkasin nyrkkiäni, siihen oli joku sisällinen pakko ja se tuntui ikäänkuin pikkuisen lauhduttavan kuristusta povessani, hakkasin siksi että käsi ja käsivarsi olivat turtana aina olkapäähän saakka ja sormet hervottomina aukenivat.

--Antti, Antti--!

Katsoin ylös siintävää taivasta kohti, valitin sinne vääryyttä, jota minulle tehtiin. Löytyikö siellä Jumalaa, kuuliko hän, näkikö hän, mitä täällä alhaalla tapahtui, näkikö syvälle sydämien pohjukkaan asti? Jos näki, miksi pysyi kylmänä, välinpitämättömänä?

--Antti--!

Kiinni purtujen hampaiden välistä se tuli, tukahtuneena, kumeana huohotuksena, jossa oli sekä raivoa, että valitusta, oli uhkaa, syytöstä ja--rukousta.

He eivät kuulleet, he vaan puhelivat.

Mistä riitti heillä niin paljon keskusteltavaa?

Väistyin etemmäksi penkille, että saatoin nähdä heidät purjeen toiselta puolen.

Yhä samassa asemassa, sama hempeys Agnesin kasvoissa, sama ilmeinen ihailu Antin silmissä.

Minua ei muistettu eikä kaivattu. Olin täällä vallan tarpeeton. Tiettyä se! Miksi olin tänne lähtenytäkään? Olisihan minun pitänyt jo edeltäpäin tämä ymmärtää ja arvata.

Minä musersin heidät silmilläni, iskin heihin katseen terävän kuin miekan.

He eivät mitään nähneet. Agnes nauroi heleästi, Antti oli sanonut jotain hupaista.

Naurakaa te vain! Naurakaa ja iloitkaa! Mitäpä teitä minun tuskani liikuttavat....

Hurja ajatus lensi päähäni.

Jos heittäytyisin järveen--? Eiköhän Antti silloin heräisi hurmauksestaan? Eiköhän omatunto häntä löisi?

Ja eikö hän sitten surisi ja katuisi? Vanhat muistot elpyisivät, hän kaipaisi uskollista puolisoaan, kaipaisi lastensa äitiä. Nämä uudet vaikutukset haihtuisivat, syvemmät, juurtuneemmat tunteet ottaisivat vallan.

Kumarruin laidan yli ja katsoin alas. Vesi lainehti, aallot nousivat ja laskivat, vene viilteli niiden ohitse.

Ei se olisi kuin hetken työ--? Ja sillä kertaa heidän ilonsa tuolla taukoaisi.

... Mutta lapsi-raukat kotona? Enkö heitä enää milloinkaan näkisi? Mitä he, pienet, sanoisivat, kun äiti ruumiina tuotaisiin takaisin?

Käänsin silmäni pois huumaavasta syvyydestä ja tartuin molemmin käsin ohauksiini kiinni.

Hyvä Jumala, olinko menettänyt järkeni? Kuinka saattoivat moiset ajatukset tunkea mieleeni?

Taaskin kajahti korviini nauru tuon valkoisen, suuren purjeen toiselta puolen. Ja se nauru kosketti kipeästi korviani, hermojani, sydäntäni, koko olemustani.

Avuttomana häilyivät silmäni ympäri. Olimme tulleet Toivolan kohdalle ja minä älysin pienen höyryveeneen, joka matkalla kaupunkiin päin, suunnitti kulkuaan laiturille. Siinähan minulle pelastus!

--Antti....

Hän ei kuullut. Sain kohottautua ylös maston varaan ja huutaa toisen, vieläpä kolmannenkin kerran, ennenkuin hän havahti ja kääntyi katsomaan.

--Mikä on, Liisi? Istu kaiken mokomin, ettet mene nurin.

--Jos laskisit rantaan, että pääsisin tuolla höyryveneellä pois. Minä voim niin pahoin.

--Voitko pahoin? Ettet sanonut sitä ennemmin. Käännyttäen takaisin, mitäs muuta.

--Eihän teidän siltä tarvitse. Laskekaa minut rantaan vain.

--Luuletko pääseväsi sillä pikemmin? Kyllä tämä laitatuudessa kulkee yhtä nopeasti.

Ei lähdetä vielä takaisin, rukoili Agnes ja katsoi suloisesti Anttiin.

--Mutta kun Liisi voi pahoin?

Hän sanoi sen epäröivällä, matalalla, puoleksi kysyvällä äänellä.

--Antaa Liisin mennä laivaan, koska hän itse tahtoo.

Hän hymyili ja nyökkäili minulle.

--Eikös niin Liisi?

--Jatkakaa te vaan matkaa. Mieluummin minä palaisin laivalla.

Antti tuntui olevan kahden vaiheella vieläkin. Katseli vuoroin minuun, vuoroin rantaan. Mutta näinhän sen: sisin halu hänellä oli jäämään sinne Agnesin kanssa, hän vaan ei ilennyt sitä haluaan seurata suoraan ja avonaisesti. Oli sen vuoksi vastustelevinaan. Ooh, minä ymmärsin hänet liiankin selvään.

--Jospa vielä käännyt sairaaksi?

--Ei, kyllä se menee ohitse ... kun pääsen kotiin.

--Kyllä se menee ohitse--toisti Agneskin.

Antti ei enää vastustanut. Hän laski rantaan ja saattoi minut ylös laivalle.

--Voinko nyt olla levollinen? hän kysyi, kun oli saanut minulle mukavan istuinpaikan.

--Voit.

Minä vältin katsoa häneen, en vastannut hänen käden puristustaan, enkä jäähyväisiään.

--Emme mekään enää kauvan viivy, hän vakuutti viimeiseksi.

Ivallisesti sille hymähdin.

--Viivyt tai et ... se minua tuiki vähän liikuttaa.

Niin ajattelin mielessäni, vaikka tiesin, etten suinkaan ollut siitä välinpitämätön.

Antti seisotteli vielä laivan kupeella. Hän oli kumminkin levoton, huomasin sen salaisella tyytyväisyydellä. Mutta Agnes kiiruhti häntä takaisin veneeseen ja kun laiva lähti liikkeelle, valmistautuivat hekin jatkamaan matkaa omaan suuntaansa. Keskeytetty ilo alkoi jälleen....

VI

En välittänyt heistä! Päätin itsekseni, etten välittänyt heistä, että halusin vaan kotiin, lasten luokse.

Sinne pääsin. Sain Lyylin syliini ja toiset molemmat ympärilleni. Kuinka he olivat mielissään, ja kuinka paljon heillä oli äidille toimittamista. Ei tahtonut kertomisesta tulla loppua, oli aivan kuin viikkomäärät olisin

ollut poissa.

Huolettomia ja iloisia he olivat. Eivät tienneet vielä maailman murheista mitään. Eivätkä olisi niitä tajunneetkaan, eivät ainakaan näitä tällaisia tuskia.

Mieltäni karvasteli; koetin pidättää nyyhkytyksiäni, äänettömänä heitä vaan hyväilin. Ja sitä tehdessäni valitti ajatukseni:

--Isä on meidät hyljännyt, teidät ja minut. Hänelle on vieras nainen mieleisempi meitä. Me olemme jääneet orvoiksi....

Voimani olivat lopussa. Pyysin Mariita viemään lapsia ulos kävelyille, että saisin rauhassa levätä.

Mielenliikutuksesta uupuneena vaivuin tosiaankin hyvään, rauhalliseen uneen, jota lienee kestänyt tunnin tai puoli. Kun siitä heräsin, olin levollisempi. Lapset olivat vielä poissa, huoneissa oli hiljaista, valoisata, aurinko paistoi vinosti sisään uutimien lävitse.

Äskeiset tapahtumat asettuivat heti kohta eteeni. En tahtonut voida niitä uskoa tosiksi ensi aluksi. Oli kuin pahaä unta. Minäkö vähällä heittäytyä järveen? Minäkö heidät jätin, läksin kesken pois?

Ja tuo raivokas viha, suru? Oliko niihin minkäänlaista syytä?

Nyt kun virkistyneillä voimilla asiaa ajattelin, näin sen peräti toisessa valossa. Antti uskon? Kevytmielisesti ihastunut outoon naiseen, jota hän vaan muutaman kerran on nähnyt? Antti, vakavaluontoinen, rehellinen Antti?

Mahdotonta, tuiki mahdotonta! Mutta sinä olit järjetön ja sietäisit juuri--

Häpesin itseäni, päätin heittää koko jutun mielestäni ja ryhtyä johonkin tositoimeen. Tempauduin pystyyn ja läksin ulos vilpoiseen ilmaan. Siellä seisoin portailla ja katselin, eikö lapsia näkyisi tulevaksi.

Pihassakin oli kaikki entisellään. Joka kohta oli paikoillaan. Tuolla Hartmanin asunto, ikkunoineen, kuistineen, tuolla tuparakennukset ja kaivo sitä likellä. Tuolla puutarhan aita, tuolla portti. Vanhaa tuttua kaikki, yksin hiekkakin maassa.

Anttiko unohtaisi vaimonsa ja lapsensa? Jättäisi kotinsa, lähteäkseen vieraan naisen matkaan? Saattoiko ajatella hupsumpaa?

Tuo auringon valaisema, tuttu pihakin kaikkine ystävällisine rakennuksineen vakuutti minulle, ettei semmoista ikinä voisi tapahtua.

Olin taas entiselläni, oma itseni jälleen. En kärsinyt muistella äskeistä raivokasta vihaani, enkä hurjia murhan ja itsemurhan halujani. Kun ajatus ohi mennen niitä kosketti, olin taipuvainen uskomaan, että mahtaa todella joku paha henki olla olemassa, joka näkymättömänä väijyy läheisyydessämme, otollisena hetkenä karkaa sielun kimppuun ja saa sen äkkiarvaamatta valtaansa.

Toivoin että Antti pian kotiutuisi. Minua vaivasi vääräys, jonka sydämissäni olin tehnyt häntä kohtaan, minulla oli tarve osoittaa hänelle, kuinka häntä rakastin ja kuinka häneen luotin.

Mutta Anttia ei kuulunut tulevaksi. Toista tuntia oli jo kulunut siitä, kun minä palasin kotiin. Hän lupasi tulla kohta jäljessä ja viipyi kuitenkin näin kauvan....

Katselin vähän aikaa kelloani, laskin, että siitä oli lähemmä neljä tuntia kuin järvelle läksimme. Olisi heidän pitänyt jo malttaa tulla....

Mutta heillä varmaankin oli siellä hauska, ja miksi en sitä heille soisi? Kernaasti saivat viipyä minun puolestani, vaikka huomisaamuun saakka, en suinkaan heidän iloaan kadehtisi. Kuluisihan minun aikani täällä hyvin lasten kanssa ja kaikenmoisissa toimissa.

Agnes oli oikeassa, luulevaisuus oli typerää, se rumensi ihmistä. Ei kenenkään maailmassa pitäisi niin alentaa itseään, että sallisi semmoisille tunteille sijaa.

Vaan muuten hänen käsityksensä avioliitosta oli päin mäntyyn. Soisi, että miehensä olisi hänelle uskoton...? Käyttäisi itse samaa vapautta...?

No niin, hänen sanoilleen ei auttanut panna suurta merkitystä. Varmaan hän muuttaisi mieltä, jos naimiseen joutuisi. Hänen vaan ei pitäisi puhua senlaisia, ei ainakaan avioliitossa oleville miehille, siitä voisi olla pahoja seurauksia. Antin suhteen en tosin peljännyt....

Vaikka oli se kummaa, ettei Anttia loukannut hänen inhat mielisteleminen-keinonsa. Kun hän julkesikin laskea jalkansa Antin polvelle! Ja minun nähden hän voi mennä näin pitkälle, mitä sitten--

Kun oikein ajattelin, ei sittenkään ollut ihme, että niin raivostuin. Eikä minun tarvinnut siitä omantunnon vaivoja pitää ollenkaan. Antti ei olisi sallinut minun astua kenenkään polvelle. Eikä olisi hyväksynyt, että minä noin olisin mielistellyt vierasta miestä, ja unhottanut hänet leperrellessäni tuon toisen kanssa.

Ja kuinka se vaikutti Anttiin! Hän ei suuttunut, eikä pannut sitä pahaksi--hän huumaantui. Joku tottunut ja kokenut suuren maailman mies olisi tuossa tilanteessa voinut pysyä kylmänä, nähnyt tarkoituksen ja nauranut sille takana päin. Antti oli liian yksinkertainen, liian rehellinen, hän ruhjahti suin päin paulaan. Mahtoi Agnes ilkkua hänelle sydämmessään. Eikä hän muuta ansainnutkaan.

Olisi Antti ollut varuillaan. Johan Agnes ennusti hänelle suoraan, vasten silmiä, että hän tulisi unhottamaan kaikki tukevat periaatteensa ja muuttuisi vallan toiseksi ihmiseksi täälläkin, pikkukaupungin turvallisuudessa....

Taas oli puoli tuntia mennyt, eikä heitä vaan kuulunut vieläkään.

Mitä ajattelin äsken? Toivoiniko Anttia pian kotiin, että saisin osoittaa hänelle luottamustani ja rakkauttani?

Tarpeetonta! Hän oli laiminlyönyt minua, ollut välinpitämätön--sen verran ylpeyttä ja oman arvon tunnetta lienee toki loukatulle puolisollekin suotu, ettei hän kiitollisuutta kumminkaan osoita senlaisesta.

Luulevaisuus tosin oli typerätä, mutta orjamaiseen nöyryyteen ei liioin tarvinnut alentua....

Näin pyörivät ajatukset päässäni ja apea mieliala pyrki taaskin vallalle. Päätin kiskaista itseni niistä irti ja juosta alas rouva Hartmanin puolelle, puhelemaan muista asioista.

Hän istui kammarissaan ja ompeli.

--Liisi, sepä hauskaa, että tulit. Tässä sinua juuri ajattelin--

--Minkä johdosta?

--Tiedätkö sinä jo uudesta kihlauksesta?

--En. Enkä minä semmoisista välitäkään.

--Et välitä? Kuka nyt ei välittäisi kihlauksista? Nehän ovat hauskimpia uutisia, mitä olla voi.

--Minusta ei.

--Kun kaksi rakastunutta löytävät toinen toisensa ja tulevat onnellisiksi.

--Ja kun tietää että se kaikki on pelkkää luulettelua. Tulevat onnellisiksi? Avioliitossako? Sano minulle, missä niitä on onnellisia avioliittoja?

--Mutta Liisi!

--Minua inhottaa nuo naimisiin menot.--No niin. Kerrohan yhtä kaikki ketkä nuo onnelliset ovat, jotka nyt ovat löytäneet toinen toisensa.

--Sinäpä vasta olet ivallinen. Enpä uhalla sanokaan enää, koeta arvata.

--Liiallista pään vaivaa.

--Leskimies.

--Kapteeni Hake?

--Ja Olga Jankovsky.

--Se on hävytöntä!

--Kuinka niin?

--Hän on vasta neljä kuukautta ollut leskenä. Entinen vaimo tuskin vielä on ehtinyt kylmetä.

--Leskimiehen suru, kyynäspään koskenta. Tietäähän sen vanhastaan.

--Ja nyt hän arvatenkin on onnellisuuden kukkuloilla. Iloitsee, että entinen rouvansa kuoli.

--Eihän toki sentään.

--Ehk' ei tietensä, ei ajattele sitä selvään, eikä tunnusta kenties itselleenkään.

--Niin, kyllähän ihmis-sydän on kummallinen kapine.

--Minä melkein luulen, että kaikki miehet toivoisivat vaimojensa kuolevan, saadakseen toisen, hempeämmän.

Rouva Hartman nauroi.

--Sinä liioittelet, Liisi.

--Minua harmittaa tuommoiset.--Puhutaan muusta.

--Puhutaan vaan.--Sinun ihanteesi näkyy vielä olevan kaupungissa--neiti Werther.

--Vielä hän on.

--Tuleeko viipymään kauvankin?

--En tiedä.

--Hän on ihan hurmannut täällä kaikki ihmiset. Herrat yhtä mittaa kiertelevät katuja siinä toivossa vaan, että saisivat häntä nähdä.

--Vai niin?

--Eikä kumma olekaan. Hän on tosiaan viehättävä. Hyvänen aika, en ole nähnyt hänen vertaistaan.

--Onhan hän.

--Näyttää miehesikin sulautuneen, niin jäykkäluontoinen kuin hän muuten onkin. Tänä aamuna he yhdessä tulivat vastaan kadulla, mutta minua eivät nähneetkään, kun niin innoissaan puhelivat.

--Eikö Antti tervehtinyt?

--Ei. Hän katseli niin uskoa neiti Wertheriin, ettei huomannut, vaikka kuljimme aivan ohi toisiamme.

--Semmoista Antille tuskin ennen on sattunut.

--Silmät huikenevat, kun ne kääntää päin aurinkoa.

--Niinhän se on.

--Mihinkä he muuten menivät? Ihmettelin, ettet sinä ollut mukana.

En ehtinyt siihen vastata, sillä Mari samassa ilmestyi ovelle paperilippu kädessä.

--Viivyimme näin kauvan, rouva taisi jo kaivata.

--Enpä niinkään. Mikä lippu se on?

--Herra kuuluu lähettäneen.

Repäisin kirjeen auki ja luin.

--Elä odota minua päivällisille. Syömme täällä puiston ravintolassa. Jos jaksat, niin tule mukaan. Toivottavasti on pahoinvointisi jo mennyt ohitse. Antti.

Pistin paperin taskuuni ja rutistin.

Mies odottaa vastuuta, huomautti Mari.

--Ei siihen tarvita vastausta. Hän saa mennä.

Mari läksi ja minäkin nousin sanomaan jäähyväisiä.

--Mihinkä sinulla on kiire? Istu nyt täällä vielä, kehoitti rouva Hartman.

Mutta minä en voinut. Oloni tuntui niin vaikealta.

Mitä auttoi ajatuksiaan paeta; kipu, levottomuus, tukala tuska ei kumminkaan sillä helpoittunut.

En muista enää, kuinka se iltapäivä kului. Lapsia kaiketi hoitelin, ehkä toimittelin jotain kyökissäkin. Se vaan on mielessäni, että myöhemmällä, kun kaikki oli hiljaa ympärilläni, lapset levolla, Mari kyökissään, tapasin itseni seisomassa Antin kammarissa, kirjoituspöydän luona. Katselin siinä hänen kapineitaan, hänen tuoliaan, kirjojaan ja paperiaan. Hivelin tuolin karmia kädelläni, väistin poroastian syrjempään, tavalliselle paikalleen, ja tikkulaatikon myöskin sinne, jossa sen olla piti.

Kuinka tämä oli kauhean surullista!

Silmäni kiintyivät kirjoitusmattoon, jota morsiamena olin ommellut. Viheriäitä lehtiä ruskealla pohjalla, pieniä teräshelmiä suonina. Silloin oli elämä ruusunpunainen ja tulevaisuus hohti edessä kuin kirkas päivä. En aavistanut, että kerran hyljättynä, onnettomana katselisin työtäni.

Antti viipyi, tulisiko hän enää ollenkaan takaisin? Turha toivo! Tiesinhän, että olin hänet kadottanut, tiesin, ettei hänellä ollut ajatustakaan minulle, että koko hänen voimakas luontonsa nyt, tällä hetkellä juuri paloi Agnesiin. Ja niin äkkiä tämä oli tapahtunut! Muutamia päiviä sitten oli kaikki vielä toisin. Antti tyytyväinen, toimelias, virkeä. Minä rauhallinen, sävyisä, tuskin ajattelin, muistin muita kuin Anttia ja lapsia hiljaisia kotiaskareita toimitellessani aamusta iltaan joka päivä. Ja nyt--? Miksi tuli muutos näin odottamatta? Miksi ei ollut mitään varoitusta, mitään aavistusta siitä edeltäpäin?

Muistelin yksityiskohtia aina alusta saakka, ja tulin siihen päätökseen, että Agnes heti ensi hetkenä oli tehnyt häneen syvän vaikutuksen. Antti ei mielellään seurustellut naisten kanssa, mutta Agnesin meillä ollessa hän ei salista hievahtanut. Ja kuinka vilkkaasti he keskustelivat kaiken aikaa,--niin, tosiaan, silloinhan jo himmeästi tunsin tullessi syrjäytetyksi. Kuinka hän sitten levottomana käveli edestakaisin, ja kuinka selvästi hän toi ilmi sisällisen ristiriitaisuutensa. Väitteli Agnesin mielipiteitä vastaan, mutta otti häntä kädestä toisella tavalla kuin ketään muuta, saattoi portaille saakka ja jäi ikkunaan katselemaan hänen jälkeensä.

Hän moitti Agnesia---Ja siitä minä hupsu olin mielissäni. En ymmärtänyt, että hän vaan sanoillaan koetti vastustaa omia tunteitaan.

Entä sitten hänen hellyytensä minua kohtaan edellisenä iltana? Omaatuntoaan hän sillä koetti rauhoittaa, se oli päivän selvää! Mutta minä, raukka, käsitin sen toisella tavalla. Sulin täydellisesti ja toivotin heille iloista iltaa!

Että saatoin olla niin typerä!

Ja tuo minun rakkauden puuskani aamulla! Purin hammasta sitä muistelllessani. Kuinka voi ihminen kuitenkin niin alentaa itsensä. Ei tapahtuisi se enää ikinä! Vaikka Antti katuisi, pyytäisi anteeksi, rukoilisi polvillaan minulta hyväilyä--ei sittenkään. Ei!

Askeleita kuului pihasta. Käännyin katsomaan ja näin Antin tulevaksi. Hän astui reippaasti, heilutteli iloisesti keppiään ja hymyili ylös ikkunaan.

En ehtinyt ajatella mitään. Mutta ohauksissa ja otsassa tuntui kummallinen kiristys.

Mitä varten hän tuli? Olisi pysynyt siellä yksin tein.

Hän sai soittaa. Mari ehätti kyökistä avaamaan. Minä seisoin paikoillani.

Suoristin selkäni, nostin pääni pystyyn. Luulen että olin jonkun verran pitempi entistään.

Ovi kävi, keppi kolahti lattiaan. En kääntänyt päätäni, enkä väistänyt silmiäni ikkunasta.

--Onko sinulla ollut täällä ikävä, Liisi?

Hän aikoi kietoa kätensä ympärilleni. Mutta minä viskasin sen pois, otin askeleen taakse päin, mittailin häntä kiireestä kantapäähän ja katsoin sitten suoraan hänen silmiinsä, uhkaavalla, kylmällä, karkoittavalla katseella.

--Elä tule minua lähelle!

--Noh? Mikä nyt on?

--Mikä? Sinä vielä kysyt. Luuletko minua niin typeräksi, etten mitään huomaa? Kuinka olet sinä käyttäytynyt minua kohtaan näinä päivinä? Ensiksikin ihastut vieraasen naiseen, antaannut hänen leikkikalukseksi, ja julkeat minun läsnäollessani--

--Sinä olet mieletön.

--Minä en ole mieletön, vaan sinä--sinä itse. Sinä, joka siihen määrään voit unhottaa itsesi--Ah, kuinka minä halveksin sinua!

--Lopeta, Liisi!

--Niin teenkin--niin olen jo tehnyt. Meidän välillämme on kaikki lopussa ... sillä minä en ikinä voi antaa sinulle tätä anteeksi ... en unhottaa ikinä. Enkä häpeä enkä kadu mitään maailmassa niinkuin sitä, että sinuun olen koskaan luottanut. Etten ymmärtänyt, kuinka vähästä arvosta kaikki sinun kehitet periaatteesi olivat. Ja sinun vakavuutesi, sinun kauniit puheesi--? Sanoja vaan, ei muuta--

--En totisesti tunne sinua enää. Tahtoisitko lähteä pois huoneestani ja jättää minut rauhaan?

--Rauhaan pääset minun puolestani. Pääset--ijäksi!

Minä läksin ja suljin oven. Omaan huoneeseeni saakka pakenin. Siellä vaivuin sohvaan.

Ruumiini vapisi, sydämeni löi, vereni kuohui. Olin pakahtua.

Puristin käteni ristiin ja istuin siinä liikkumattomana, huohottavana, värisevänä,--en tiedä, kuinka kauvan.

Tuntui, kuin olisi kaikki pysähtynyt--koko elämä jähmettynyt siihen paikkaan.

Kun ajatukset pääsivät hiukan selvenemään mielen myrskystä, että vähitellen aloin käsittää, mitä oli tapahtunut, tunsin ensin erinomaista tyytyväisyyttä itseeni. Olinhan esiintynyt ylpeänä, voimakkaana, ankarana, olin musertanut hänet silmilläni ja sanoillani, koko olemuksellani.

Näin edessäni kaikki vaihtelevat ilmeet Antin kasvoissa. Ensimmäiset ne osoittivat ainoastaan hämmästyksiä, sitten kummastusta, epäilyksiä, suuttumusta.

--En tunne sinua enää, hän sanoi.

Sen uskon. Hän luuli minua kykenemättömäksi itsepuolustukseen, luuli huoletta saavansa polkea oikeuksiani jalkojensa alle. Nyt tuli näkemään erehdyksensä. En ollutkaan semmoinen raukka, jona hän minua piti.

Seuraukset tiesin: välimme oli auttamattomasti rikottu. Meidän tulisi tavalla tai toisella ottaa laillinen avioero.

Sitten jäisin minä yksin lasten kanssa....

Yksin koko elämän-ijäksi!

Siinä tahtoi ajatus hämmentyä. Tuntui kuin olisi autio, kolkko erämaa edessä sekä minulla, että lapsilla.

Heikosti pyrki toisia ajatuksia esille.

Oliko se minun syyni? Olisinko ylipäättäen voinut sitä estää? Antin puolelta oli särkymys tullut. Sen hänen itsensäkin täytyisi myöntää ennemmin tai myöhemmin, sitten kuin Agnes tekisi hänet onnettomaksi.

Silloin hän saisi tuntea samoja tuskia kuin minä nyt. Ja silloin hän ymmärtäisi, kuinka kauheasti hän minua vastaan on rikkonut, ymmärtäisi ja katuisi.

Mutta hän olisi yksin maailmassa silloin, ja minä olisin yksin. Ja meidän välillämme olisi syväne semmoinen, jonka ylitse ei voisi päästä.

Kipeät muistot, verta vuotavat haavat....

Lapset nukkuivat levollisesti. Kuuntelin hetken aikaa heidän tasaista hengitystään.

Mitä ajatteli Antti siellä kammarissaan? Oliko ruvennut levolle? Saattoiko hän tosiaan nukkua heti tämän jälkeen? Eikö hän kaivannut sovintoa?

Miksi ei hän tullut selittämään asiaa? Miksi ei hän sanallakaan koettanut puolustaa itseään, tehdä tyhjäksi syytöksiäni? Olisinhan uskonut häntä niin mielelläni.

Mahtoiko hän olla vielä ylhäällä, kävelikö edes takaisin lattialla, niinkuin hänen tapansa oli, kun jotain mielti?

Vai oliko hän ruvennut jo vuoteelle? Mitä hän minusta ajatteli? Oliko harmissaan, vihasiko?

Taikka ymmärtäisikö, että se vaan oli rakkautta kaikki? Rakkaudestahan minä vihasin sinua, Antti, rakkaudesta ne lähtivät nuo hurjat, raivoiset sanat. Etkö sitä käsität? Miksi et sitten tule?

Ikävällä kaiholla, toivovalla hellyydellä katselin suljettua ovea. Nostin ristissä olevat käteni sitä kohden: Antti, tule--ja puhkesin itkuun.

Ovi pysyi kiinni. Ei liikuttanut sen kellertävää puuta itkuni eikä messinkinen lukko valituksistani välittänyt.

Menin ja aukaisin sen hiljaa. Sali ammotti autiona vastaan. Varpailani hiivin yli lattian Antin kammarin ovelle. Painoin korvaani lähemmäksi.

Ei kuulunut mitään. Ei hiiskahdustakaan.

Koetin pidättää hengitystäni ja kuuntelin vielä. Ei mitään! Nukkuiko hän tosiaan?

Nukkuiko rauhallisesti sillä välin kuin minä polttavissa tuskissa vaikeroin? Nukkuiko, vaikka tiesi, että meidän välimme oli särkynyt, että olimme ijäksi eronneet!

Enhän siitä tarkkaa selvää saanut, mutta vähän aikaa siinä seisottuani, pidin sen luonnollisena asiana. Kun hän ei minusta välittänyt, ei hän eroammekaan surrut, ajattelin. Ja omatunto nukkuu ja muistot olivat hälventyneet. Uudet tunteet, uudet halut olivat ajaneet ne tieltään pois.

Jospa olisin minäkin voinut kylmentyä häntä kohtaan samalla tavalla! Mutta minä en voinut. Tällä hetkellä rakastin häntä hellemmästi kuin milloinkaan ennen, rakastin kivulla, surulla, toivottomuudella senlaisella, joka tympistytti mielen kaikelle muulle, mitä maailmassa löytyi.

Vielä kerran painoin korvaani oveen. Luulin kuulleen liikahdusta, kenties hän sittenkin valvoi? Valvoi huolestuneena, samoin kuin minäkin? Jospa olisin uskaltanut avata ovea--mutta se oli mahdotonta, minulta puuttui rohkeutta. Värisin vilusta, hampaani löivät loukkua. Hiivin hiljaa pois, heittäännyn vuoteelleni ja itkin....

Enhän taaskaan tahtonut uskoa tätä kaikkea todeksi seuraavana aamuna kun heräsin.

Lasten äänet koskivat hermoihini. En huolinut nyt heistä, sillä minun täytyi saada rauhassa ajatella ja muistella, mitä oikeastaan olin puhunut ja tehnyt.

Äkkiä se olikin kaikki edessäni, koko eilinen käytökseni Anttia kohtaan ja tyhvät, järjettömät sanani.

Kavahdin istumaan, painoin käteni ristiin.

Hyvä Jumala, oliko se kuitenkin totta! En ymmärtänyt, mikä minuun oli tullut, mikä niin oli vienyt minut suunnilta pois.

Jos nyt heti olisin tavannut Anttia, olisin puhunut hänelle avonaisesti, kertonut koko eilisen mielentilani, ja välimme olisi luultavasti selvinnyt heti kohta entiselleen.

Mutta kun siinä aikeessa menin hänen kammariinsa, ei häntä enää ollut siellä.

Oli lähtenyt jo aikoja sitten kaupungille, sanoi Mari.

Ei auttanut minun muuta kuin odottaa. Toimittelin siinä minkä mitäkin sillä välin kuin ajatukset kulkivat omia teitään.

Kuulin kyllä kun Antti tuli kotiin, mutta enpä saanutkaan enää menneeksi hänen puheilleen. Ruokasali oli neutraalinen alue, siellä sopi meidän parhaiten tavata toisiamme. Mari häntä kävi kutsumassa aamiaiselle, minä seisointelin pöydän luona sekavien tunteiden vallassa. Nostin pikku Ainon tuoliinsa, sidoin leukalapun Antin kaulaan ja annoin hänenkin kivuta tavalliselle paikalleen, minun oikealle puolelleni.

--Vartokaa nyt kauniisti, siksi kuin isä tulee.

Hän tuli. Sanoi lyhyen hyvän huomenen, sivuutti meidät katseellaan ja istui pöytään. Minä asettauduin häntä vastapäätä niinkuin ennenkin, laitoin molemmille lapsille ruuan eteen, sanoin heille matalalla äänellä kaikki sanottavani ja vältin luoda silmiäni Anttiin päin.

Sitten herkesin puhumattomaksi minäkin, eikä katkaissut äänettömyyttä muu kuin kahvelin tai veitsen kolahdus silloin tällöin, sillä lapsetkin söivät niin hapiasti ensi nälkäänsä, etteivät malttaneet ääntä päästää.

Kuinka mielelläni olisin tahtonut tietää, mitä Antti oikeastaan ajatteli ja mitenkä hän aikoi menetellä. Mutta siitä en saanut selvää, kun en voinut häntä lähestyä, en katseella enkä sanalla, en pienimmälläkään liikkeellä. En voinut taivuttaa itseäni edes ojentamaan hänelle ruokia, jotka sattuivat olemaan minun puolellani pöytää, kun ei hänkään ojentanut niitä, jotka olivat hänen puolellaan. Ylpeys pääsi koventamaan meidän molempain mieliä ja teki aukon välillämme yhä laajemmaksi.

Tavallista tyhjemmäksi jäi huone, kun Antti poistui. Tietämättäni olin ehkä kuitenkin toivonut ja odottanut,

että hän jotain sanoisi, tai että joku sattuma antaisi aihetta jommalle kummalle meistä jotain virkkamaan. Mutta Antti lopetti syöntinsä ennen meitä, tuoli jyrisi, ovi sulkeutui hänen jälkeensä. Ja hetkisen päästä hän taaskin läksi kaupungille.

Mieleni meni lamaan. Tämä oli kuitenkin liian surullista!

Hän kuljeskeli kaupungilla, toimitteli rauhassa asioitaan, ei välittänyt tuon taivaallista meidän särkyneestä välistämme.

Taikka, mistäpä sen tiesin, ehkä menivät he tänäkin päivänä Agnesin kanssa yhdessä jollekin huviretkelle?

Ehkä kertoi hän Agnesille parastaikaa mustasukkaisuudestani ja ehkä nauroivat minulle?

Mahdottomalta se minusta ensin tuntui. Mutta kun tuo ajatus kerran oli iskenyt päähäni, en siitä enää erilleni päässyt. Jos hetkeksi sainkin sen karkoittumaan, tuli se kohta takaisin kahta voimakkaampana ja muodostui lopulta varmaksi uskoksi.

Eilinen viha alkoi kuohua taaskin. Minun täytyi saada heidät käsiini, saada--

En oikeastaan tiennyt, mitä aijoin, sieppasin vaan hatun, parasollin, hansikkaat, ja läksin astumaan kievaria kohti.

Ei suinkaan hän nyt kortteerissaan ollut, mutta ehkäpä siellä tietäisivät, mihin hän oli mennyt. Voisivat ainakin sanoa kenen seurassa hän oli lähtenyt....

VII

--Josko neiti Werther oli kotona? Kyllä--vastattiin minulle. Ja toimielias kyyppäri, salvetti käsivarrella, ehätti edelläni käytävää pitkin aukaisemaan Agnesin huoneen ovea.

Heti ensi silmäyksellä näin, ettei Antti ollutkaan siellä. Agnes oli yksin, virui lepotuolissa puoleksi makaavassa asennossa.

--Liisi--

Hän katsoi raukeasti minuun.

--Hyvä, että tulit.

--Oletko kipeä, Agnes?

--En.

--Väsynyt?

--En oikeastaan väsynykään. Kyllästynyt.

--Mihinkä? Meihinkö täällä?

--Koko elämään.

Jäin äänettömäksi pelkästä kummastuksesta. Minulla oli edessäni taas vallan outo ilmiö. Tässä kalpeassa, sammuvassa naisessa ei ollut rahtuakaan siitä Agnesista, jonka olin lapsuudessa tuntenut, enemmän kuin siitä kaunottarestakaan, joka edellisinä päivinä oli niin suurta häiriötä elämäni tuottanut.

Mutta suloinen hän oli nytkin, levätessään siinä ruusunpunaisessa aamupuvussaan, puoleksi ummistunein silmin. Katselin häntä äänettömänä ja ihmettelin.

--Tahtoisitko sinä auttaa minua? hän kysyi hetkisen kuluttua.

--Mielelläni, jos voin.

--Ajattelin lähteä täältä tän'iltaisessa laivassa. Mutta sitä ennen pitäisi saada nuo tavarat kokoon.

Mieleni sävähti.

--Lähdetkö sinä jo pois?

Äänessäni ilmestyi niin iloinen hämmästys, että siitä itsekin kävin hämilleni.

Mutta Agnes ei onneksi liene mitään huomannut, koska hän tyyneästi vaan vastasi:

--Jos suinkin vaan joudun.

--Kyllä minä panen vaatteet matkalaukkuun.

--Kiitos!

Hän antoi muutamia tarpeellisia neuvoja, että pääsisin alkuun. Sitten hän väsyneenä, aivan kuin sekin olisi ollut hänelle liian suurta rasitusta, ummistusti silmänsä ja vaipui hervottomuuteen.

--Sinä varmaankaan et ole terve, Agnes?

--Olen, valitettavasti.

--Valitettavasti?

--Niin juuri: valitettavasti. Kun nämä hetket tulevat, toivon aina, että olisin ruumiillisesti sairas.

--Onko sinulla sitten useinkin näitä tällaisia hetkiä?

--Hm--

Hän hymyili surullisesti.

--Minä kun luulin--

--Mitä luulit?

--Että sinä päinvastoin olisit aina iloinen ja nauttisit elämästä runsammin kuin muut.

--Kuinka tulit siihen luuloon?

--Nooh--kaikesta mitä näin ja kuulin. Olethan seuroissa niin säkenöitsevän vilkas ja huvitettu--

--Hm--

--Ja pidät meidän hiljaista elämäämme täällä sietämättömän ikävänä.

--Jota se tosin onkin.

--Meitä se kuitenkin tyydyttää.

--Kun ette tiedä paremmasta. Kun olette vielä--suo anteeksi--niin alkuperäisellä kannalla, niin kehittymättömiä.

--Jos kehitys vie meitä elämän kyllästymiseen, on onnellisempaa pysyä kehittymättömänä.

--Elä sano, lausui Agnes hiukan innokkaampana. Vaikka kärsisin kahta enemmän, en kuitenkaan vaihtaisi tilaani teidän tilaanne. Varjele taivas!

--Sittenhän on kaikki hyvin, nauroin minä, siellä missä istuin lattialla matkalaukun ääressä. En minäkään vaihtaisi sinun kanssasi.

Agnesinkin täytyi nauraa.

Merkillistä, kuinka suoraan ja avonaisesti lapsuuden toverit voivat puhella keskenään, vaikka tiet veisivätkin heidät kauvas erilleen toisistaan.

--Sinä olet kuitenkin hirveästi muuttunut, Agnes, entisiltä ajoilta.

--Niin olenkin. Ei tuntisi minua enää samaksi ollenkaan, eikö totta?

--Niin, en minä ainakaan tietäisi sanoa, mitä sinulla olisi yhteistä sen Agnesin kanssa, jonka tunsin lapsena koulussa.

--Hm.... Suuressa maailmassa elämä vaihtelee ja ihmiset muuttuvat. Huomenna en ole sama kuin tänä päivänä, ja ylihuomenna olen taas jotain toista. Te täällä pysytte vuosi vuodelta samanlaisina. Se olisi kuitenkin kauheata!

--Ei niinkään!

Ajattelin muutosta, joka Antissa oli näinä päivinä tapahtunut.

--Kuinka voisin koskaan luottaa ihmiseen, josta tiedän, ettei hän huomenna enää ole sama kuin tänä päivänä?

--Ikävä sana tuo: luottaa. Luottaa? Mitä tarvitsee luottaa? Jos ihminen sinua tänä päivänä miellyttää, se hyvä. Jos vielä huomennakin, sitä parempi. Ellei miellytä, käännä selkäsi, etsi toinen. Siinä se.

Puhuessaan oli Agnes sen verran virkistynyt, että jaksoi kohottaa jo päätään kääntyä minuun päin. Silmätkin olivat käyneet hiukan elokkaammiksi.

--Mutta miltä sinusta tuntuisi, Agnes, jos joku, johon sinä olet mieltynyt, hyötä hyviään kääntäisi sinulle selkensä?

--Johon minä olen mieltynyt?

Hän lausui sen kyllästyneellä, välinpitämättömällä, ylenkatseellisella äänellä ja vaipui samassa takaisin entiseen hervottomaan asemaansa.

--En todella osaa sanoa, sillä minä en ole mieltynyt kehenkään, niin kauvan kuin muistan taaksepäin.

--Vaan jospa sattuisit mieltymään?

--Niin tietäisin pitää hänet kiinni myös.

--Voisihan kumminkin tapahtua, että hän rakastuisi johonkuhun toiseen.

--Mahdotonta. Semmoista ei voi ajatellakaan.

--Sinä olet nyt nuori ja kaunis. Mutta aikaa voittaen--

--Elä puhu joutavia. Minä kyllä osaan säilyttää valtani.--Mitä se on?

Kyyppäri oli tuonut hänelle kirjeen. Hän repäisi sen auki.

--Ahaa--

Hän nauroi.

--Saatte mennä. Kuule, Agnes, hän jatkoi, kun kyyppäri oli sulkenut oven jälkeensä. Tämä on todella hullunkurista.

Ja hän nauroi vielä uudelleen. Tulin uteliaaksi.

--Keneltä sait kirjeen?

--Mieheltäsi.

--Vai niin.

Poskiani kuumotti.

--Hän ei enää voikaan olla oppaanani. On saanut odottamattomia esteitä.--Tietäisitkö mahdollisesti, mitä laatua nuo esteet ovat?

--Ei hän ole sanonut--

Koetin saada ääntäni niin tyyneeksi kuin suinkin voin.

--Eikö ole sanonut?

Hän yhä nauroi.

--Mitä sinä naurat, Agnes?

--Ilman vaan. Kun te olette niin hirveän naivia.

--En ymmärrä, mitä naivisuutta tuossa näet.

--Tämä hauska juttu oikein virkistää. Mitä sanoisit, jos jäisinkin tänne vielä?

--Mitäs minä sanoisin? Purkaisin vaatteet laukusta pois, en muuta.

Hän pani kätensä ristiin pään taakse ja katseli hymyillen kattoa.

--Huvittaisi minua kuitenkin vähän--

--Mikä niin? minä kysyin, kun hän ei heti jatkanut.

--Pieni eksperimentti.

Sydämmeni kovettui. Minä ymmärsin, mitä eksperimenttiä hän tarkoitti.

Vieläkin hän nauroi.

--Hän jo pelkää. Huomasi vaaran--ja pyrkii pakoon--

Minä vaikenin. Hän kääntyi minuun.

--Tiedätkö kenestä puhun?

--Antista, arvaan.

--Hänestä juuri. Ethän suutu?

--En suinkaan.

--Mitä sanoisit, jos näkisit hänet tässä jalkojeni juuressa?

--Mitäpä minä--

En tahtonut päästä ääneen, kurkkuani kun niin kuristi.

--Jospa minä taivuttaisin hänet yhtäkaikki--?

Hän hymyili, katseli kattoon yhä, ja heilutteli jalkojaan.

Mutta vähitellen silmät taaskin raukenivat, jalat herkesivät heilumasta ja kasvoihin tuli jälleen tuo äskeinen kyllästynyt ja välinpitämätön ilme.

Tarkastin häntä syrjästä, ja odottelin hänen päätöstään polvillani matkalaukun luona.

--Otanko vaatteet ulos taas?

--Ei, Liisi hyvä, anna olla. Ei se kumminkaan maksa vaivaa. En minä viitsi.... Parasta kuin lähdän pois. Oikeastaan en ymmärrä mitä täällä teinkään ... mitä varten tänne tulin.

--Tänne meidän paikkakunnalle?

--Niin, ja Suomeen ylipäänsä. Olisi minun pitänyt tämä tuntea ... ja tietää, minkälaista täällä oli....

--Ehkä halutti sinua kuitenkin käydä kotimaassa vielä kerran.

--Ollakseni vakuutettu siitä, etten voisi enää tulla täällä toimeen. Kun kerran on jättänyt nämä pienet, ahtaat olot, ja nähnyt muunkinlaisia ihmisiä--

--Mutta, Agnes, mikä näitä ihmisiä vaivaa sitten? He ovat mielestäsi ikäviä--hyvä! Se vika on jotenkin vähäpätöinen. Ellei sinulla ole muuta heitä vastaan--

--Saanko sanoa suoraan? Etkö suutu?

--En, sano vaan.

--He ovat kaikki--talonpoikia.

Minä nauroin.

--Sekö sinusta sitten on niin kauheata?

--Kauheata--sitä en tahdo väittää. Mutta minulla ei ole heidän kanssaan mitään yhteistä, näes. He kuuluvat eri maailmaan. Uteliaisuuttani he voivat herättää aluksi, ei muuta.

Kumma kuinka tyyneesti saatoin tätä kaikkea kuunnella. Ihmettelin itsekseni, ettei se herättänyt minussa harmia eikä mielihapaa vähän vähääkään. Mutta minä olin sydämeni pohjassa niin iloa täynnä siitä, että hän läksi pois eikä enää jäänyt tänne särkemään meidän perheellistä elämäämme pahemmin kuin hän sen jo oli tehnyt. Kenties voisi suhteemme piankin parantua entiselleen. Siinä toivossa annoin hänelle kaikki anteeksi, tunsinpa vielä jonkunmoista kiitollisuuttakin häntä kohtaan.

Eikä hänen soimauksensa minua enää suuresti loukanneetkaan. Hän oli vieraantunut meistä, ei tuntenut eikä ymmärtänyt meitä enää, kun eli toisenlaisissa oloissa ja senlaisten ihmisten parissa, jotka jo luonteensakin kautta tykkänään erosivat meistä, jotka ytimeen ja perustuksiin saakka käsittivät elämän toiselta kannalta kuin me. Hän oli osansa valinnut. Olin melkein varma siitä, ettei se häntä lopullisesti onneen veisi. Mutta saatoinko häntä siltä tuomita? Eikö tullut paremmin sääliä?

Hän näytti väsyneeltä, oli kyllästynyt elämään parhaassa nuoruuden kukoistuksessaan. Se ylimielisyys ja näennäinen ilo, jota olin pitänyt elämän haluna, ei ollutkaan muuta kuin hetken huumausta, toivottoman väkinäisiä ponnistuksia tyhjyyden ja kaihon karkoittamiseksi, jotka senlaisten ylenmääräisten riemastusten jälkeen tulivat kahta kauheampina takaisin.

Myötätuntoisuuteni lapsuuden toveria kohtaan vaan kasvoi ja vähän väliä täytyi minun luoda silmäni häneen, viimeistä leninkiä kokoon pannahani. Hervottomana hän taaskin makasi, olisi luullut hänen siihen paikkaan sammuvan. Otsakiharat, kaarevat kulmakarvat ja pitkät, pehmeät silmäripset näyttivät vielä tummemmilta kuin ennen ja hiviön valkeus yhä hohtavammalta. Mutta poskilta oli puna hävinnyt, samoin loiste silmistä. Suloinen hän oli yhtä kaikki, niin miellyttävä tuossa raukeudessaankin, että kun vertailin häntä niihin kuviin, jotka entuudesta olivat hänestä mielessäni, en ollut varma, eikö hän sittenkin ollut sympaathillisempi nyt kuin ennen koskaan. Siinä oli jotain niin kärsivää hänen katseessaan, kun hän vaikenä ja ikäänkuin vaipui omaan itseensä jälleen, että ehdottomasti teki mieli mennä hänen luokseen, syleillä häntä, lohduttaa, puhua hänelle helliä, lohduttavia sanoja, pyytää häntä avaamaan sydäntään, selvittämään mieltään, että ymmärtäisi paremmin omaa itseään. Sillä hänen olentonsa syvyydessä varmaankin asui kipeä tuska, jonka turhamainen elämä synnytti, ja jota hän suuren maailman humussa luuli voivansa tukehtuttaa, vaan joka päinvastoin siellä vaan yltyi.

Kainous minua kuitenkin esti haluani seuraamasta. Pelkäsin, että hän nauraisi minulle ja pitäisi minua typeränä. Kaikki, mikä vähänkin vivahti siveelliseen tarkoitukseen, herätti hänessä ivaa ja halveksimista. Ja samaan arvoon hän melkein laski kaikki lämpimät, sydämmelliset tunteet ylipäänkin. Ne osoittivat muka vaan naivisuutta ja kehittymättömyyttä. Painoin sen vuoksi mieleni liikkeet takaisin, ehkäisin heltymyksen ja lausuin tyyneellä äänellä:

--Nyt, Agnes, on matkalaukkusi täynnä. Ei mahdu tänne enää mitään.

--Sinä kiltti Liisi, joko sait ne kaikki laitetuksi? Hyvä on, loput panemme kantoremmiin. Ooh, kun tästä nyt jaksaisi ylös. Tiedätkös, meidän täytyy vähän virkistää itseämme. Sinä jäät tänne syömään päivällistä minun kanssani--ei, elä ollenkaan väitää vastaan--lähetämme sanan kotiisi. Ja sitten kun olemme syöneet, lähdet sinä saattamaan minua laivaan.

Hän soitti kyyppäriä sisään, antoi hänelle käskyn päivällisistä ja alkoi pukeutua matkaa varten.

--Tuntuupa oikein helpolta nyt, kun kaikki on valmiina ja tietää pääsevänsä pois taas.

--Mihin sinä nyt lähdet, Agnes? Ethän ole sitä vielä sanonutkaan.

--Pietariin, lapsi kulta. Taikka oikeastaan Pietarin kautta Italiaan.

--Yksinäsi?

--Yksinäni? En--en yksinäni.

Hän istui peilin edessä ja poltteli otsakiharoitaan. Peilissä näin hänen omituisesti hymyilevän noita sanoja lausuessaan.

--Miksi naurat?

--Enhän minä naura. Taikka nauroin minä vainenkin. Nauroin kuin ajattelin, minkä vaikutuksen mahtaisi sinuun tehdä, jos kertoisin sinulle jotakin.

--Mitä sinä kertoisit? Koskeeko se Anttia?

Mieleni jäykistyi sitä kysymystä tehdessä ja sen Agnes huomasi, sillä hän kääntyi äkkiä päin, katsoi minuun ensin kummastuneena, sitten nauroi.

--Ei, mutta Liisi, sinä olet kuin oletkin mustasukkainen. Jopa sitä epäilinkin eilen. Ah, mitähän ajatuksia tuossa sinun pikku päässäsi kumminkin lienee liikkunut näinä päivinä? Minua huvittaisi tietää. Liisi kulta, kerropas suottakin--

--Pyydän, Agnes, elä laske tuonlaista leikkiä. Sinä erehdyt--

--Ahaa--joko meillä taaskin on tuo tekopyhä pohjoismaiden nainen esillä? Sinä et mahda tunnustaa totuutta itsellesikään? No, sama se. En tahdo nyt olla ilkeä, koska teit minulle niin suuren palveluksen äsken ikään. Päätämme siis, ettet sinä lainkaan ole mustasukkainen, ettei semmoinen voisi tulla kysymykseenkään, koska sinä täydellisesti luotat Anttiin ja koska olisi suorastaan mahdotonta, että semmoinen mies kuin Antti milloinkaan maailmassa unhottaisi velvollisuutensa.--Mitä nyt?

--Hyvästi. Minä lähden pois.

--Ei, Liisi, sinä et lähde. Näes, minä jo vaikenen. En puhu niistä enää mitään. Istu pois, elä ole vihainen. Se, johon äsken viittasin, ei koskenut Anttia lainkaan, voit olla aivan huoletta. Sinun täytyy jäädä, Liisi. Kuinka--vihassako me nyt eroisimme? Ajattele, me luultavasti emme tämän jälkeen näe toisiamme milloinkaan. Jääthän sinä? Minä sinulle lupaan jotain.

--Mitä tuo olisi?

Vihani oli taaskin ohitse. Hän oli niin viehättävä, osasi niin erinomaisen suloisesti mielistellä.

--Minä kerron sinulle sen asian.

--Olen tosiaan utelias.

--Pöydässä vasta, kun olemme ensin saaneet lasin viiniä.

Kyyppäri ilmoitti, että päivällinen odotti meitä toisessa huoneessa. Läksimme sinne.

Istuin äänettömänä Agnesia vastapäätä ja odotin, mitä saisin kuulla. Mutta hän pysyi sanassaan. Kertoili kaikenmoista Pietarin oloista ensimmäisiä ruokalajia syödessä, vasta sitten, kun olimme tyhjentäneet lasin viiniä kumpikin ja hän uudelleen oli täyttänyt lasit, heitti hän pitkän katseen kyyppäriin, joka ymmärsi tarkoituksen ja poistui salvettineen ja talrikkineen.

Agnes nojautui taaksepäin tuolissaan.

--Muista nyt ensiksikin, Liisi hyvä, että ihmiset eivät ole kaikki samanlaisia.

--Kyllä koetan muistaa, minä hymyillen vastasin, sillä minusta tuo oli jotenkin tarpeeton esipuhe.

--Ja myöskin, hän jatkoi, ettei heillä siis voi olla samanlaisia ajatuksia, samanlaisia tunteita, samanlaisia käsityksiä, samanlaisia katsantokantoja, samanlaisia elämäntapoja.

--Muistan senkin.

--Josta taas on luonnollisena seurauksena, ettei heiltä voi niitä vaatiakaan.

--Ei tietystikään. Sehän olisi hulluutta. Hottentotti ei voi missään suhteessa olla eurooppalaisen kannalla. Mutta mihinkä sinä tahdot tulla?

--Siihen vaan, että meidänkin molempain välillä on suuri ero.

--Niin--mutta vähemmässä määrässä kumminkin, Agnes, kuin hottentotin ja eurooppalaisen. Meillä on sentään sama perustus.

--Mitä perustusta tarkoitat?

--Noo--olemmehan molemmat kristityitä.

--Uh, noita kuluneita fraasseja.

--Meillä on molemmilla samat alkutotuudet elämän ohjeina. Usko Jumalaan ja sielun kuolemattomuuteen.

--Minä en usko kumpaakaan.

--Agnes?

--En kumpaakaan. Lapsen kengät ovat minulta aikoja sitten hajonneet.

Jäin sanattomaksi. En osannut muuta kuin katsoa häneen.

--Kas niin, hän nauroi, sinä jo heti teet suuret silmät.

--Nyt en enää tiedä, mitä meillä olisi yhteistä--

--Elä ole noin juhlallinen, Liisi hyvä. Minä sanon sinulle, mitä meillä on yhteistä. Näes,--me kävelemme molemmat yön vanhalla jäällä, ja molemmat tulemme ennen pitkää vajoomaan alas syvyyteen. Eroitus on vaan siinä, että minä sen tiedän, sinä et.

--Agnes, kuinka saatat puhua tuolla tavalla, minä vaikertelin.

--Niin, jätetään ne asiat ennemmin. Sinä raukka et kumminkaan sietäisi kuulla totuutta.

--Oletko niin varma totuudestasi? Etkö ollenkaan ajattele, että sinunkin tietosi voi olla vajanainen?

--Lopetetaan, muuten emme ikinä tule asiaan. Meillä on tässä vaan tunti jäljellä siksi kuin laiva lähtee.

--Jatka sitten.

--No niin! Sinä kysyit, josko minä yksinäni lähdän Italiaan. Minä vastasin: en yksinäni. Tahdotko nyt tietää, kenen kanssa lähdän?

--Tahdon.

--Sitähän sinulle juuri ajattelin kertoa. Näes, minulla on Pietarissa eräs hyvä ystävä, oikein hyvä ystävä, joka rakastaa minua silmittömästi.

--Mies?

--Tietysti mies. Mutta minkätähden sinä näytät noin onnettomalta, Liisi hyvä?

Hän nauroi vakavuudelleni.

--Elä välitä minusta, jatka vaan.

--Tuo ystäväni on äärettömän rikas ja ylhäinen. Hän on hyyrännyt minua varten kesävillan Milanoa lähellä erinomaisen ihanalla paikalla.

--Ja hänen kanssaan sinä matkustat? sain minä vielä kysytyksi.

Agnes nyökkäsi myöntäväisesti, käänteli salvettia polvellaan ja katseli minua välinpitämättömästi hymyillen.

Kiusalliset aavistukset painoivat minua. Tuntui kuin olisi raskas taakka ollut hartioillani ja kuin olisin vajonnut kokoon sen alla. Hän oli kuitenkin lapsuuteni toveri, muistin hänet tällä hetkellä niin elävästi semmoisena kuin hän siellä istui luokalla omalla paikallaan, toisen rivin reunassa keskikäytävän luona. Näin nuo viattomat, tummanruskeat silmät, jotka uskollisen tarkkaavaisina aina olivat opettajaan kiinnitettyt. Ja tuoko nyt tuossa edessäni oli sama Agnes?

--Tietysti te menette avioliittoon?

--Avioliitto ei tule kysymykseen, sillä hän on--naimisessa.

--Ja te kumminkin--?

--Ja me kumminkin--! hän hymyili. Muista nyt, Liisi, mitä äsken sanoin. Me olemme erilaisia, sinä ja minä.

--Mutta, hyvä Agnes, oletko sinä onnellinen?

--Mikä kysymys!--Sano ensin, oletko sinä onnellinen?--Taikka onko ylipäätään kukaan ihminen onnellinen? Ei! Minä vakuutan sinulle, ettei kukaan ole. Jos joku luulee joskus olevansa, huomaa pian, että hän siinä surkeasti pettyi.

--Onnettomuutta on kumminkin monenlaista.

--Eikös mitä. Perinpohjin se on aina samaa.

--Agnes hyvä, eroa siitä miehestä. Elä lähde hänen kanssaan mihinkään.

--Tahtoisitko, että jäisin tänne? hän kysyi.

Minun täytyi luoda silmäni alas. Häpesin, sillä hän varmaankin huomasi, etten millään tavalla olisi suonut hänen jäävän.

--Kyllä syntyisi sekamelskaa, hän nauroi. Minä ehdottomasti laittaisin kaikki teidän parhaimmat miehenne päästä pyörälle. Sehän olisi ainoa hauskuus, mikä minulle täällä olisi tarjona. Ja ennen pitkää siihen leikkiin kumminkin kyllästyisin.

--Etkö voisi ryhtyä johonkin toimeen?

--Totta puhuen,--jotain semmoista lienee pyörinyt mielessäni, kun päätin lähteä käymään täällä Suomessa. Mutta nyt tiedän olevani siihen mahdoton. Ei tarvitse minun enää vaivata päätäni epäilyksillä siinä suhteessa.

Minä jäin sanattomaksi. Agneskin näytti vaipuvan omiin mietteihinsä, ainakin hänen silmissään oli omituinen poissa oleva katse, kun hän nyt äänettömänä unohtui tuijottamaan eteensä.

Mutta pian hän siitä kiskaisi itsensä ylös, huokasi syvään ja pudisti päätään.

--Sano jotain. Miksi et saarnaa minulle moraalia?

--Kun pelkään, ettei se kumminkaan mitään vaikuttaisi.

--Ei vaikuttaisikaan. Siinä olet vallan oikeassa.

--Minä vaan kysyisin sinulta jotain, Agnes.

--Anna kuulla.

--Minkälaiseksi ajattelet tulevaisuuttasi?

--En minkäänlaiseksi. Minä, näes, en ajattele sitä ollenkaan. Mitä se hyödyttäisi? Eihän tulevaisuudestaan

kukaan ihminen tiedä mitään. Ottaa päivän vastaan semmoisena kuin se tulee, nauttii hetkestä silloin kuin voi. Jos tuntuu tukalalta, niin koettaa kestää ja toivoo iloisempaa aikaa.

--Mutta eikö sinusta elämä kaiken tämän ohessa tunnu hirmuisen tyhjältä ja tarpeettomalta?

--Entä sitten? hän naurahti. Minä en missään tapauksessa kadehdi niitä ihmisiä, jotka pitävät itseään välttämättöminä maailman pylväänä.

En osannut taaskaan puhua mitään.

--No, Liisi? hän kysyi hymyillen.

--Mitä niin?

--Minä odotin suurenmoisia vaikutuksia, kun ilmoittaisin sinulle tällaisia asioita. Mutta sinä istut siinä vaan kylmänä ja välinpitämättömänä.

--En kylmänä enkä välinpitämättömänä, Agnes.

--Mutta sinä et pyörry etkä raivostu. Olet kenties pikkuruisen hämmästyksissäsi korkeintaan.

--Agnes, koko juttu on varmaankin perätön. Sinä vaan tahdoit koettaa, millä tavalla sen ottaisinkin.

Hän naurahti.

--Sekö nyt iski päähäsi?

--Sano, Agnes, eihän se ole totta? Voi, sano, sinä niin helpoittaisit mieltäni.

--Pikku raukka,--vai rasittaa se sinua kumminkin.

--Että saatoitkin narrata minua noin.

--Ei minun tosiaankaan olisi pitänyt sitä sinulle kertoa. Mutta minä arvelin, että jäljestäpäin se sinulle kuitenkin selviäisi. Vai kuinka? Eikö minun kalliit pukuni ja kaikki nämä koristeeni herättäneet sinussa mitään kummastusta? Mistä luulit minun saaneeni kaikki nämä rikkaudet?

--En luullut sinne enkä tänne.

--Voin vakuuttaa sinulle, etten niitä ainakaan työllä ole ansainnut, hän lausui kevyesti ja huolettomasti. Pietariin jos tulet joskus, niin saat hämmästyä asuntoani.

Tällä hetkellä häntä inhosin. Nousin ylös pöydästä, ja väistyin hänestä loitommaksi.

Olin katsovinani ikkunasta ulos, että pääsin häntä näkemästä.

--Noo, Liisi, sano vaan suoraan, mitä ajattelet.

--Minä häpeän sinun puolestasi.

Kuulin hänen äkkiä hyppäävän ylös tuoliltaan.

--Sinä?

Hän räjähti nauramaan.

--Vai häpeät sinä minun puolestani? Käännyppä tänne!

Tein niinkuin hän käski. Seisoimme siinä vastatusten, Agnes suorana, ylpeänä ja komeana. Hän mittaili minua silmillään, ja näki minut arvatenkin ylen mitättömäksi.

--Mikä sinut oikeastaan panee häpeämään? hän kysyi, hieno ivahymy huulillaan.

--Pitäisihän sinun se tietää kysymättäkin.

--Sekö, että minä otan lahjoja siltä mieheltä joka minua rakastaa? Että sallin hänen pitää huolta toimeentulostani? Teenkö mielestäsi hänelle siinä vääryyttä? Mutta kun hän ei pyydä parempaa. Sehän juuri on hänen onnensa.

--Agnes, eikö sinulla enää ole muistoakaan jäljellä entisistä oikeuden käsitteistä?

--Ahaa, siihenkö nyt tullaan?

Hän nauroi, heitti päätään taakse, nojautui kyynärpäillään takana olevan tuolin karmiin ja antoi minulle taaskin ylimielisen, vaativan katseen.

--Sanopas, hyvä moralisti, eroanko suurestikin niistä naisista, jotka pitävät itseään miltei pyhimyksinä siveellisessä suhteessa? Minä otan vaan niin kauvan kuin minulle vapaasta tahdosta annetaan, he taas valvovat etuaan ja vaativat että mies sitoutuu heitä elättämään koko ikänsä, vaikk'ei hän enää heistä välittäisi rahtuakaan. Sehän minusta taas todenperästä häpeällistä olisikin.

Hänen sanansa hämmästyttivät minua niin, etten osannut vastata mitään.

Agnes katsoi kelloaan.

--Nyt meillä ei ole aikaa enää kiistelemiseen.

Hän soitti, käski kyyppäriä toimittamaan tavarat rantaan ja suoritti hänelle laskunsa.

--Mitä ajattelet siellä, Liisi?

--Ajattelen, missä ja minkälaisena sinua mahtanen ensi kerran nähdä?

--Vaikea tietää. Ehkä laupeuden sisarena.

--Luuletko?

--Taikka et tapaa minua enää milloinkaan. Kuulet vaan kerrottavan yhtä tai toista, josta sinun pieni, hurskas pääsi joutuu vallan ymmälle.

--Onkohan sinulla yhtään oikeata ystävää, Agnes?

--Mitä minä sillä tekisin? Ei ole enkä kaipaakaan. Lähtään pois, sinä tietysti tulet minua saattamaan laivalle?

--Jos tahdot.

Hän oli saanut ajatukseni niin hämmennetyksi, etten tahtonut päästä tajuntaani ensi aluksi. Ne totuudet, jotka tähän saakka olin pitänyt niin varmana, ettei niiden epäileminen olisi juohtunut mieleenikään, hän huolettomasti joko pyyhki pois taikka asetti ylös alaisin eteeni. Ja vaikka kyllä tiesin, että hän oli väärässä, en kuitenkaan päässyt heti niin selville, että olisin voinut kumota hänen väitteensä. Se minua harmitti ja kiusasi. Päätin kuin päätinkin pitää hänelle vielä ankaran nuhdesaarnan.

Sain rauhassa hautoa mietteitäni, sillä Agnes oli mennyt omaan huoneeseensa valmistautumaan lähtöä varten. Mutta kun hän matkapuvussaan, valkoinen harso kasvoilla, ilmestyi kynnykselle, teki hänen ihmeellinen kauneutensa minuun taaskin niin voimakkaan vaikutuksen, että sekä harmini että ristiriitaiset ajatukseni kaikki samassa olivat kuin poispuhalletut.

Hänen poissa ollessaan saattoi kenties kylmällä järjellä punnita ja arvostella hänen elämänsä, hänen läsnäollessaan se oli mahdotonta. Ei tarvinnut muuta, kun hän vaan loi tuon hengeän, puhuvan, maneetillisen katseensa toiseen, silloin sydän ehdottomasti lämpeni, moitteet ja väitteet kuolivat huulille, kummallinen väristys kävi läpi ruumiin, ja puhdas ihailu täytti mielen.

Astuimme rinnan alas rantaan ja puhelimme iloisesti--kauniista ilmasta muistaakseni, tai jostain semmoisesta. Äskeisestä raukeudesta ei ollut hänessä enää merkkiäkään jäljellä. Käynti oli kevyt, joustava, liikkeet notkeat ja samalla pehmeän sulavat. En tahtonut voida silmiäni hänestä kääntää, vaikka minua melkein hävetti, kun pelkäsin, että hän ehkä huomaisi alituisen tuijottamiseni.

--Jos olisit vapaa, Liisi, hän sanoi, ettei sinulla olisi miestä eikä lapsia, niin veisin sinut mukaan maailmaa näkemään.

--Minäpä en lähtisi.

--Hupsu, miksi et lähtisi?

--En tulisi siellä toimeen. Minua vaivaisi kauhea koti-ikävä.

Hän istui silloin jo laivan kannella, minä seisoin hänen edessään.

--Koti-ikävä? hän matki hienosti hymyillen. Miksi te sitä ikävää sanotte, joka teitä vaivaa täällä kotona sitten? Minusta se paremminkin on "koti-ikävä", ja ellen pahasti pety, sitä tautia te täällä sairastatte joka ikinen.

--Sen taudin hyvin kestäimme, minä vastasin ja kiirehdin sanomaan jäähyväisiä, sillä pelkäsin, että hän ympärillämme seisovien kuullen jatkaisi ivapuhettaan.

Kuinka saattoikin kaiken tuon sulavan hempeyden takana löytyä niin paljon myrkyllistä pilkkaa!

Ranta oli täynnä ihmisiä ja Agnes oli yleisen huomion esineenä. Harrasta ihailua heidän kasvoissaan ilmeni, mutta Agnesin silmät luisuivat välinpitämättöminä joukon ylitse. Kaikki häntä ihailivat, hän kaikkia halveksi.

Laiva erkani rannasta. Hän seisoi siellä ylhäällä, kauniina, ylpeänä ja itsetietoisena kuin ruhtinatar, nyökkäili hymyillen päätään ja heilutti etempänä pari kertaa parasolliaan. En irroitannut silmiäni hänestä, ennenkuin laiva oli niin kaukana, etten häntä enää voinut erottaa. Sillä minä tiesin, etten häntä sen jälkeen tulisi elämässä milloinkaan näkemään.

Seisoin rannalla niin kauvan kuin laiva oli näkyvässä. Muu joukko hälveni ympäriltäni, jäin siihen yöpö yksin.

--Ei hän minua enää muistele, ei minua eikä Anttia eikä koko meidän pikku maailmaamme täällä, ajattelin itsekseni, ja tunsin samalla, että minä en häntä ikinä unhottaisi.

Ja kuitenkin olivat tunteeni häntä kohtaan hyvin sekoitetut. Olin iloinen ja kiitollinen siitä että hän läksi, mutta yhtä kaikki häntä ikävöitsin ja kaipasin. Välistä vihasin häntä ja seuraavassa silmänräpäyksessä olin sulaa ihastuksesta ja hellyydestä. Hänen intelligensinsä, hänen taiteellisen hieno esiintymisensä, hänen loistava kauneutensa, hänen stiilinen vartalonsa, aistikas pukunsa, plastilliset liikkeensä ja asentonsa,--ne kaikki yhdessä hurmasivat mieleni, ja kuitenkin asui sydämeni pohjassa kumoamaton epäily, joka milloin soimasi häntä, milloin tuomitsi ja saattoi joskus melkein inhoamaankin. Sitten nousi taas toisia tunteita, jotka koettivat selittää häntä, oppia häntä ymmärtämään ja silloin kovuus jälleen lieveni.

Tämmöistä sisällistä ristiriitaisuutta en milloinkaan ollut ennen tuntenut. Hiljainen elämäni tarjosi ylipään vaan mietoja vaikutuksia, jotka eivät syvemältä mieltä häirinneet, ja tunteeni olivat sen vuoksi olleet yksinkertaiset, eheät ja selvät. Minä joko pidin ihmisistä taikka en pitänyt, hyväksyin heidän mielipiteitään taikka en hyväksynyt, ja arvostelin asioita sekä tyyneesti että varmasti. Nyt sitä vastoin seuraavana hetkenä jo hylkäsin edellisen hetken johtopäätökset ja tulevassa muodostelin taaskin toisia.

Tavallinen tyyni ja seisova mielentilani oli näinä muutamina päivinä vaihdellut rajusti aivan kuin sirkkelin pyörinnässä yhdestä vastakohtasta toiseen. Mutta Agnes olikin tuonut mukanaan niin paljon outoa, hämmästyttävää, johon en entisistä kokemuksistani löytänyt minkäänlaista vertaa. Uudet vaikutukset ajoivat toisiaan takaa yhtä mittaa, yllyttivät mieleni liikkeitä ja kiihoittivat eleille semmoisia tunteita ja vaistoja, joista en ikinä ennen mitään tiennyt.

Olisinko unissakaan voinut koskaan, vainuta, että Antti mahdollisesti rakastuisi johonkuhun toiseen naiseen? Taikka että minä, jos niin tapahtuisikin, muuttuisin intohimoiseksi, mustasukkaiseksi hirviöksi? Pöyristytti, kun sitä ajattelin ja helpoittavalla huokauksella läksin astumaan rannasta ylös. Laivaa ei enää näkynyt, savua ainoastaan pikkuisen tuolla kaukana saaren takana.

Muutamia päiviä olimme hiukan noloja, Antti ja minä. Ei meillä ollut juuri mitään sanomista toisillemme. Tuntui vaikealta, kun olimme yhdessä, ikävältä, kun emme olleet. Mutta sitten sattui eräänä päivänä, muistaakseni se oli viides tai kuudes Agnesin lähdöstä, että kuljin kiireesti ovesa ja töyttäsin vahingossa Anttiin, joka tuli vastaani.

--Ai, anna anteeksi, sanoin.

Hän silloin tarttui minuun kiinni molemmilla käsivarsillaan, suuteli monet kerrat ja katsoi syvälle silmiini. Katsoin vastaan, hymyilin ja olin hiukan hämilläni. Hän suuteli ja syleili minua vielä hellempin ja luulenpa melkein, että hänen silmänsä hiukan kostuivat.

Kuopiossa v. 1892.

End of the Project Gutenberg EBook of Agnes, by Minna Canth

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK AGNES ***

***** This file should be named 10492-8.txt or 10492-8.zip ***** This and all associated files of various formats will be found in: <http://www.gutenberg.net/1/0/4/9/10492/>

Produced by Esa Toivonen and Tapio Riikonen

Updated editions will replace the previous one--the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at <http://gutenberg.net/license>).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying,

performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.net), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following

each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. **LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES** - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. **YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.**

1.F.3. **LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND** - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS,' **WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED,**

INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY

- You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at <http://www.pgla.org>.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at <http://pgla.org/fundraising>. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pgla.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at <http://pgla.org>

For additional contact information: Dr. Gregory B. Newby Chief Executive and Director gbnewby@pgla.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated

equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit <http://pglaf.org>

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: <http://pglaf.org/donate>

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Each eBook is in a subdirectory of the same number as the eBook's eBook number, often in several formats including plain vanilla ASCII, compressed (zipped), HTML and others.

Corrected EDITIONS of our eBooks replace the old file and take over the old filename and etext number. The replaced older file is renamed. VERSIONS based on separate sources are treated as new eBooks receiving new filenames and etext numbers.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

<http://www.gutenberg.net>

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.

EBooks posted prior to November 2003, with eBook numbers BELOW #10000, are filed in directories based on their release date. If you want to download any of these eBooks directly, rather than using the regular search system you may utilize the following addresses and just download by the etext year.

<http://www.gutenberg.net/etext06>

(Or /etext 05, 04, 03, 02, 01, 00, 99, 98, 97, 96, 95, 94, 93, 92, 92, 91 or 90)

EBooks posted since November 2003, with etext numbers OVER #10000, are filed in a different way. The year of a release date is no longer part of the directory path. The path is based on the etext number (which is identical to the filename). The path to the file is made up of single digits corresponding to all but the last digit in the filename. For example an eBook of filename 10234 would be found at:

<http://www.gutenberg.net/1/0/2/3/10234>

or filename 24689 would be found at: <http://www.gutenberg.net/2/4/6/8/24689>

An alternative method of locating eBooks: <http://www.gutenberg.net/GUTINDEX.ALL>

Agnes, by Minna Canth

A free ebook from <http://manybooks.net/>